

HET PROJECT PEELO
HET ONDERZOEK VAN HET ERF HUISINGE (1995-1996)*

P.B. KOOI

Groninger Instituut voor Archeologie, Groningen, Netherlands

ABSTRACT: The last chapter of the Peelo project was an excavation of Huisinge, the third and last farmstead in the medieval hamlet. Thanks to a field survey by V.T. van Vilsteren, a colleague at the Assen museum, it was possible to investigate this part of the settlement before it was destroyed by the track of a new road. Two ditches were already recently dug through two corners of the yard.

The development of Huisinge can be split into four periods. It starts with a farmhouse type Gasselte A (800-1000 AD) and continues with a house type Gasselte A, transformed in type B and another type B (900-1300 AD) and at last one type B' (1100-1400 AD), all accompanied by sheds, granaries and wells. During the last three periods the yard was surrounded in the east, south and west by a ditch.

The lack of granaries with five and six posts is remarkable in comparison with the two other farmsteads Hovinge and Derkinge. This can be due to the fact that Huisinge belonged to the nearby monastery in Assen where most of the harvest was consumed. It is, however, also possible that the missing granaries were situated on the northeastern corner of the yard which was destroyed by a new ditch.

KEYWORDS: Medieval hamlet, farmstead, house plans, sheds, granaries, wells, ditches, pottery, glass.

1. INLEIDING

In de winter van 1995-1996 werd de laatste opgravingscampagne van het project Peelo uitgevoerd (fig. 1). Het was tevens het afsluitend onderzoek naar de structuur van de kleine buurschap Peelo in de Middeleeuwen. Door archiefonderzoek was het gelukt om een globale reconstructie te maken van de drie destijds aanwezige erven Hovinge, Derkinge en Huisinge (Bardet et al., 1983: p. 9; Kooi, 1995: p. 171, fig. 2). Die reconstructie bepaalde vervolgens de onderzoeksstrategie. Zo werd in de jaren 1981, 1982, 1986 en 1988 het erf Hovinge grotendeels en het erf Derkinge volledig opgegraven. Het erf Huisinge werd voorlopig niet onderzocht, omdat het niet als bouwterrein werd ingericht. Daarnaast bestond er enige onzekerheid over de kwaliteit van het bodemarchief. Er had daar een boerderij gestaan, die na een brand in het begin van deze eeuw was herbouwd. De nieuwe boerderij was in middels gesloopt. Ook het voormalig garagebedrijf op de hoek van de Groningerstraat en de Marsdijk zou een aanzienlijke verstoring van de bodem hebben veroorzaakt.

In 1995 werd een begin gemaakt met de inrichting van het bedrijventerrein De Borgstee in het gebied tussen de Europaweg-Noord, De Marsdijk en de Groningerstraat. De naamgeving is ontleend aan de voormalige burcht van Peelo die hier heeft gestaan (Kooi, 1996: pp. 465-469). In de winter van 1995-1996 werd het cunet van een ontsluitingsweg door een deel van het gereconstrueerde erf Huisinge ontgraven (fig. 2). Op 30 november werden scherven van kogelpot aardewerk gevonden, die werden

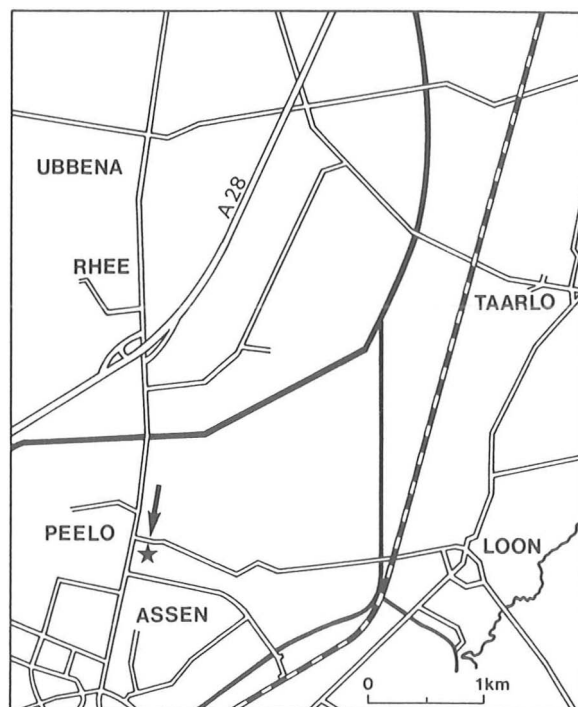

Fig. 1. Topografische kaart met de ligging van het opgravings-terrein.

gemeld bij collega V.T. van Vilsteren van het Drents Museum. Bij de daaropvolgende verkenning ter plaatse constateerde hij dat er nederzettingssporen in de vorm van meerdere gebouwen zichtbaar waren.

* Figuur 5 bevindt zich in de map achterin dit tijdschrift.

Fig. 2. Het uitgegraven cunet van de ontsluitingsweg ter hoogte van de rotonde, uit het westen gezien. De hoek van een sloot die het erf Huisinge in de late Middeleeuwen aan de zuidwestzijde begrenste was reeds voor het onderzoek uitgegraven en staat vol water.

Op vrijdag 1 en maandag 4 december werden de sporen in het cunet gedocumenteerd. De resultaten waren zo veelbelovend dat in overleg met projectleider G. Hoiting van de gemeente Assen en de aannemer werd besloten om ook de aansluitende delen naast het cunet op te graven. Het vervolgonderzoek vond plaats van 11 maart tot en met 3 april 1996. Bij het overleg met de aannemer en de uitvoering van het onderzoek werd vanwege de gemeente steeds medewerking verleend door projectleider Hoiting en opzichter Spiekman. Bovendien stelde de gemeente kosteloos een hydraulische kraan ter beschikking voor de opgraving naast het cunet.¹ De werkzaamheden werden gedurende beide perioden door de matige tot strenge vorst ernstig bemoeilijkt en moesten zelfs tijdelijk worden opgeschort. De resultaten waren desondanks boven verwachting.

Bij de eerste noodopgraving in december kwamen naast de collega's V.T. van Vilsteren en J. Bruggink van het Drents Museum een aantal vrijwilligers te hulp, te weten: H. van Westing, H. Colpa, mw. J. Habets en J. van Büchem. Bij de voortzetting van de opgraving in 1996 kon door de welwillende medewerking van N. van der Plas, bedrijfsleider buitenobjecten van het werkvoorzieningschap CEWACO, een ploeg van vier mensen in wisselende samenstelling worden ingezet.

Het onderzoek werd uitgevoerd door het Groninger Instituut voor Archeologie, onder de wetenschappelijke leiding van de auteur. De technische leiding van de opgraving was in handen van voorgraver K. Klaassens, die ook de verwerking van het vondstmateriaal verzorgde. De veldtekening van de eerste werkput, het wegcunet, werd door de auteur gemaakt. J.H. Zwier was verantwoordelijk voor het tekenwerk tijdens het vervolgonderzoek, alsmede de uitwerking van de veldtekeningen en de kaartjes voor de publicatie. De vondsten werden getekend door J.M. Smit.

2. HET ONDERZOEK

2.1. Vraagstelling

Als uitgangspunt voor het onderzoek diende de bovengenoemde reconstructie van de middeleeuwse situatie met drie erven. Bij eerdere opgravingen van de erven Hovinge en Derkinge bleek dat de omvang en indeling daarvan in vergelijking met de tevoren gemaakte reconstructie nauwkeuriger kon worden bepaald. Het zou bovendien nuttig zijn om een vergelijking te kunnen maken tussen beide genoemde erven, die in bezit waren van het kapittel van Sint Pieter te Utrecht enerzijds en het erf Huisinge van het con-

vent te Assen anderzijds. Daarnaast zou de eerder gepostuleerde verplaatsing van een vroegmiddeleeuws erf op het Haverland naar deze locatie kunnen worden getoetst (Kooi, 1995: p. 304). Tenslotte zou met de opgraving van dit erf het beeld van de middeleeuwse buurschap Peelo voltooid kunnen worden.

2.2. Werkwijze

De strategie van de opgraving werd min of meer gestuurd door het verloop van het reeds uitgegraven, noord-zuid verlopende wegcunet verbreed met een

extra strook voor de riolering aan de oostzijde (fig. 3: werkput 1). De overige werkputten werden met uitzondering van werkput 6 evenwijdig daaraan uitgezet. Vooraf was duidelijk dat dit voor het herkennen en analyseren van plattegronden in het veld ongunstig zou zijn. Dat geldt met name voor grondsporen van gebouwen, omdat uit ervaring bij eerdere opgravingen is gebleken dat die in het algemeen een oost-west-oriëntatie hebben en dus dwars op de richting van de werkputten zouden liggen.

De afgraving van de bouwvoor in werkput 1 was door de aannemer op het goede niveau en zodanig zorgvuldig uitgevoerd, dat de grondsporen reeds na

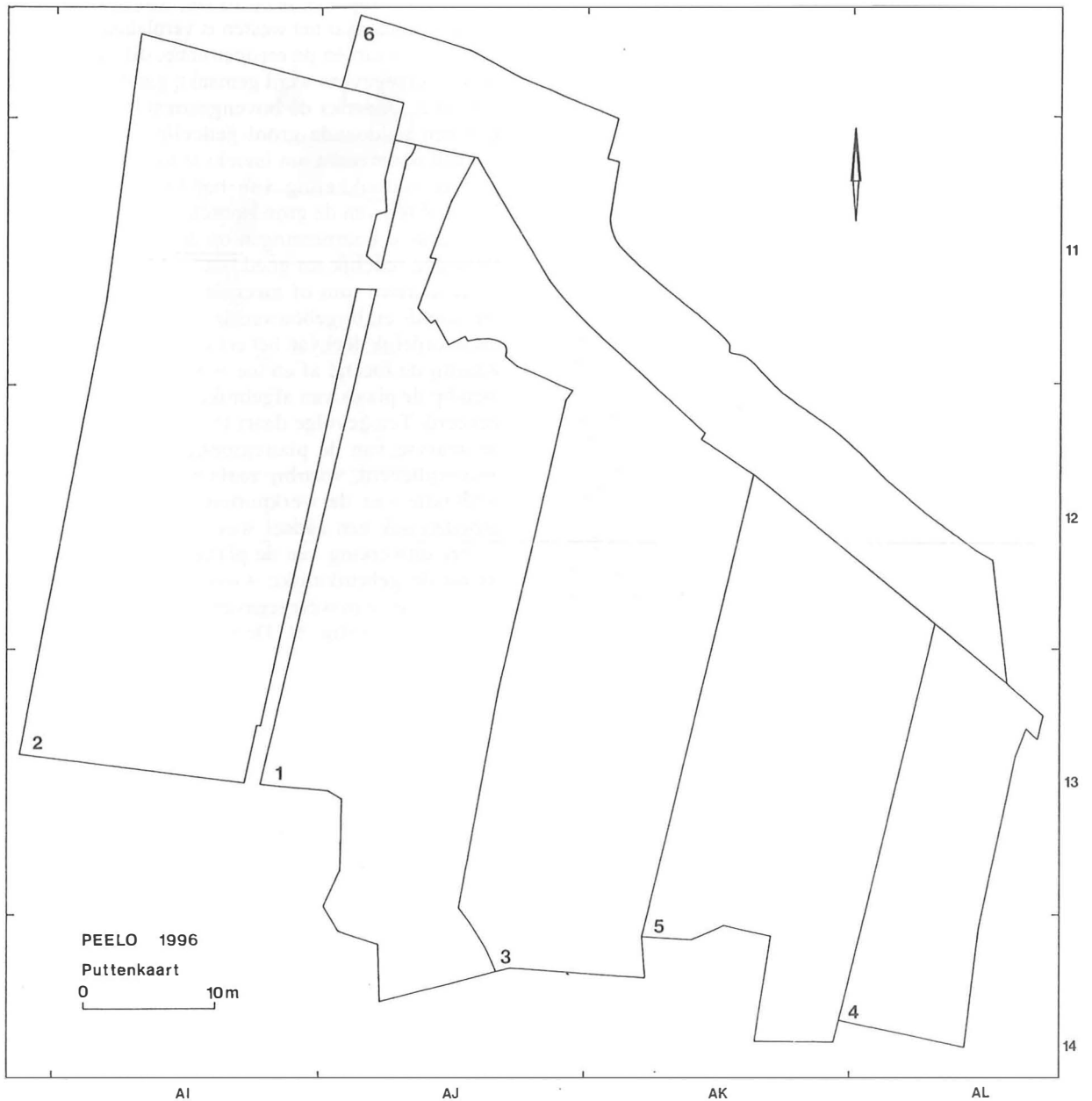

Fig. 3. Overzichtskartaal van de werkputten.

enig handmatig schaven opgemeten konden worden. Een paar grote kuilen, greppels en sloten waren tot in de vaste ondergrond uitgegraven, maar de globale omvang van deze sporen kon desondanks worden vastgesteld (vak AJ/12). Ter verbetering van de afwatering was in het cunet drainage aangebracht, waarvoor een smalle ongeveer noord-zuid verlopende sleuf was gegraven (vakken AJ/11-13).

De bouwvoor werd tijdens het vervolgonderzoek in 1996 machinaal tot op het gewenste niveau afgegraven. Vervolgens werd het vlak op de gebruikelijke wijze handmatig geschaafd. Door het graven van een nieuwe sloot diagonaal door het terrein, was reeds een deel van het bodemarchief verstoord. Daardoor werd tevens de grens van de opgraving in het noordoosten bepaald (vakken AK-AL/11-12). Een deel van het middeleeuwse erf bleek nog aan de overzijde van de sloot te liggen, maar van onderzoek aldaar werd afgezien. De aanwezigheid van een groot aantal piketten voor de inrichting van het bedrijventerrein vormde een belemmering en bovendien was de oppervlakte gering. Een strook grond langs de sloot (werkput 6) moest in eerste instantie beschikbaar blijven voor het werkverkeer van de aannemer, maar kon uiteindelijk ook worden onderzocht. Aan de westzijde werd de opgraving beëindigd toen daar de begrenzing van het erf Huisinge in de vorm van greppels en sloten was bereikt. Ten zuiden van de werkputten 1 en 2 was de grond voor de aanleg van een rotonde ontgraven. Een tweetal gedempte sloten was daarbij kort voor de aanvang van het onderzoek gedeeltelijk dieper uitgegraven. Deze bleken aan te sluiten bij verschillende greppels en sloten van de erf-begrenzing zoals die in opeenvolgende fasen hebben gehoord.

Van een boerderij, die tot in het begin van de 20e eeuw iets westelijker heeft gestaan en die mogelijk de opvolger is geweest van de middeleeuwse, was geen enkel restant meer te vinden. Aan de noordwestzijde van de rotonde lag nog een waterput met een diepte van ongeveer zes meter. De putmantel was opgebouwd van gebogen stenen van een zodanig formaat en baksel, dat een datering in de 19e-begin 20e eeuw waarschijnlijk is. Mogelijk is een diepe kuil in werkput 1 het restant van een verdiepte potstal geweest (vak AI-AJ/12). Op de kadastrale minuutkaart staat op die plaats een schuur aangegeven.

Tijdens de werkzaamheden werd ook het zuidelijke tracé van de ontsluitingsweg tussen de rotonde en de Europaweg-Noord verkend. Daarin werden diverse greppels waargenomen en een aantal scherven van kogelpot aardewerk geborgen.

2.3. De bodem

Het onderzoeksterrein ligt op de zuidelijke helling van een dekzandrug, aan de rand van de Maarzen, oorspronkelijk een laag gelegen moerassig gebied dat

naar het oosten in het Looner diepje afwaterde. De begrenzing van het bewoonbare grondgebied lag in de Middeleeuwen ongeveer boven de tien meter-hoogtelijn (fig. 4). Dat niveau markeert tevens een overgang in de diepte waarop keileem voorkomt, namelijk van meer dan 1,20 m op de hogere gronden naar minder dan 1,20 m in het lage moerassige gebied. De dikte van de bouwvoor varieerde van 30 tot 40 cm.

3. RESULTATEN

Het was in zekere zin een verrassing dat het erf Huisinge in de Middeleeuwen zo ver naar het oosten lag en pas daarna naar het westen is verplaatst. De oudste kadastrale kaart en de reconstructie, die op basis van de archiefgegevens werd gemaakt, gaf daarover geen indicatie. Ondanks de bovengenoemde beperkingen kon een voldoende groot gedeelte van het terrein worden onderzocht om inzicht te krijgen in de indeling en ontwikkeling van het middeleeuwse erf. De kwaliteit van de grondsporen was in vergelijking met eerdere waarnemingen op de erven Hovinge en Derkinge redelijk tot goed. Het erf heeft gedurende enige eeuwen min of meer een vaste plaats gehad. De hoofd- en bijgebouwen werden voornamelijk in het noordelijk deel van het erf gebouwd of herbouwd, waarbij de locatie af en toe wisselde. Schuren kwamen op de plaats van afgebroken boerderijen en omgekeerd. Ten gevolge daarvan was het herkennen en de analyse van de plattegronden in het veld vaak gecompliceerd, waarbij zoals boven vermeld is de oriëntatie van de werkputten dwars op de plattegronden ook een nadeel was.

De uitwerking van de plattegronden wordt hierna op de gebruikelijke wijze gepresenteerd. Alle grondsporen zijn weergegeven op een totaaloverzicht (schaal 1:200) (fig. 5). De recente verstoringen zijn daarop gearceerd. De beschrijving van de nederzettingssporen is naar aard en functie gesplitst in boerderijplattegronden, schuren, spiekers/mijten/roedenbergen, waterputten, kuilen, greppels en sloten. Op een overzichtskaart zijn de gebouwen en waterputten schematisch weergegeven (fig. 6) en, in aansluiting op de eerder gepubliceerde, van een doorlopende nummering voorzien (Kooi, 1996).

3.1. Boerderijplattegronden

Analyse van de grondsporen heeft uitgewezen dat er achtereenvolgens vier boerderijen zijn gebouwd. Op grond van de typologie van Huijts (1992) is de volgorde van de bouw te bepalen: de meest noordelijke, nr. 110, is de oudste, opgevolgd door nr. 118, daarna nr. 115 en tenslotte nr. 116 als jongste. De boerderijplattegronden zijn alle oost-west georiënteerd.

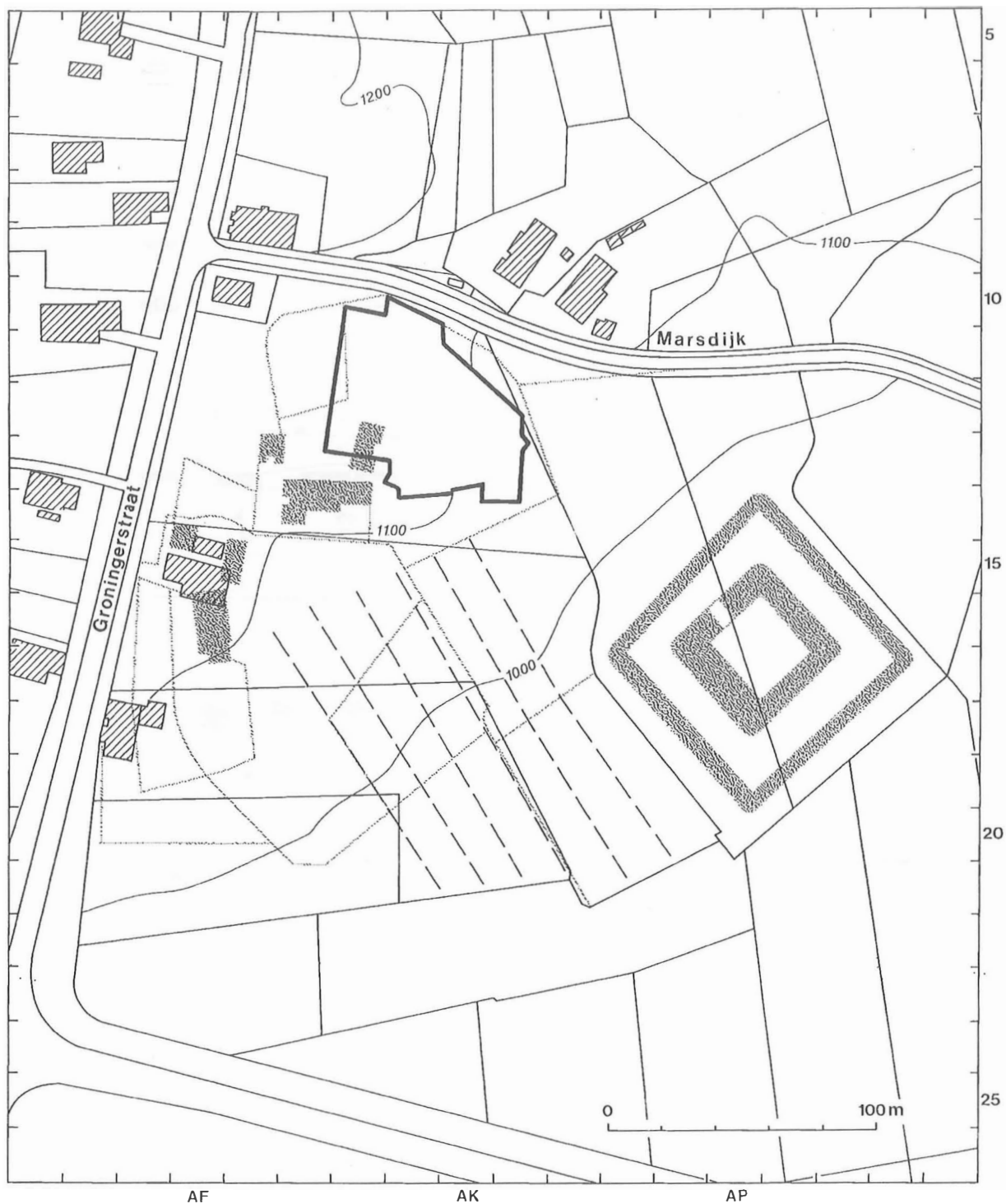

Fig. 4. Kadastrale kaart van het terrein vóór de inrichting van het bedrijventerrein Borgstee, aangevuld met de oudste kadastrale percelering en gebouwen van 1832 (grijs) en een middeleeuws greppelsysteem (streepjeslijnen). De omtrek van het opgravingsvlak is met een dikke lijn omgeven.

Fig. 6. Schematisch overzicht van de bewoningssporen, met de nummers van de boerderijen, schuren, spiekers, mijten, roedenbergen en waterputten. Vondsten van de vroegste bewoning tot en met de 11e eeuw zijn met een stip aangegeven, vondsten later dan 1500 met een driehoek en fragmenten van maalstenen met een kruisje.

Het type Gasselte A, te dateren tussen 800 en 1000 na Chr.: De algemene kenmerken van dit type zijn de relatief zware wandpalen die in gebogen rijen staan, het ontbreken van een stalingang in de korte wand en een driedeling, aangegeven door ingangen in de lange wanden.

Nr. 110 (fig. 7): De plattegrond is in dit geval door latere ingraven van paalgaten voor schuren gedeeltelijk minder duidelijk bewaard gebleven. Aan

de oostzijde wordt de plattegrond afgesneden door een nieuwe sloot. Vergelijking met andere plattegronden van dit type maakt het mogelijk om de plaats van de korte wand en daarmee de totale lengte te bepalen. Karakteristiek is de enigszins langgerekte vorm van een aantal paalgaten. Dat is een gevolg van de constructie van de wand met schoren in de lengterichting waardoor de nodige stabiliteit werd verkregen (Kooi, 1995: fig. 26, p. 193). In het midden is het spoor van een tussenwand met doorgang te zien,

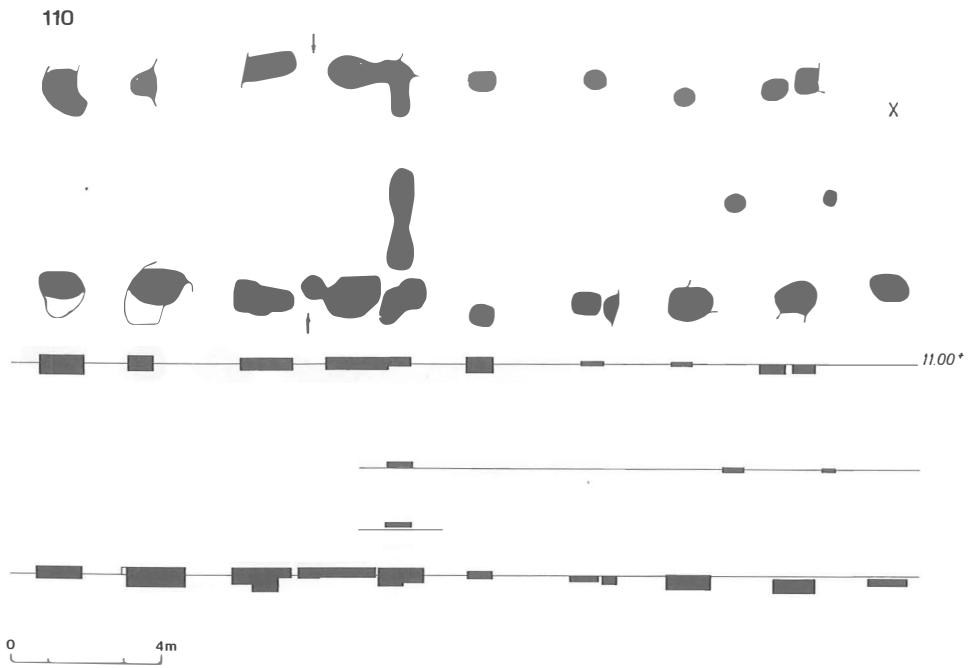

Fig. 7. Boerderijplattegrond nr. 110 van het type Gasselte A.

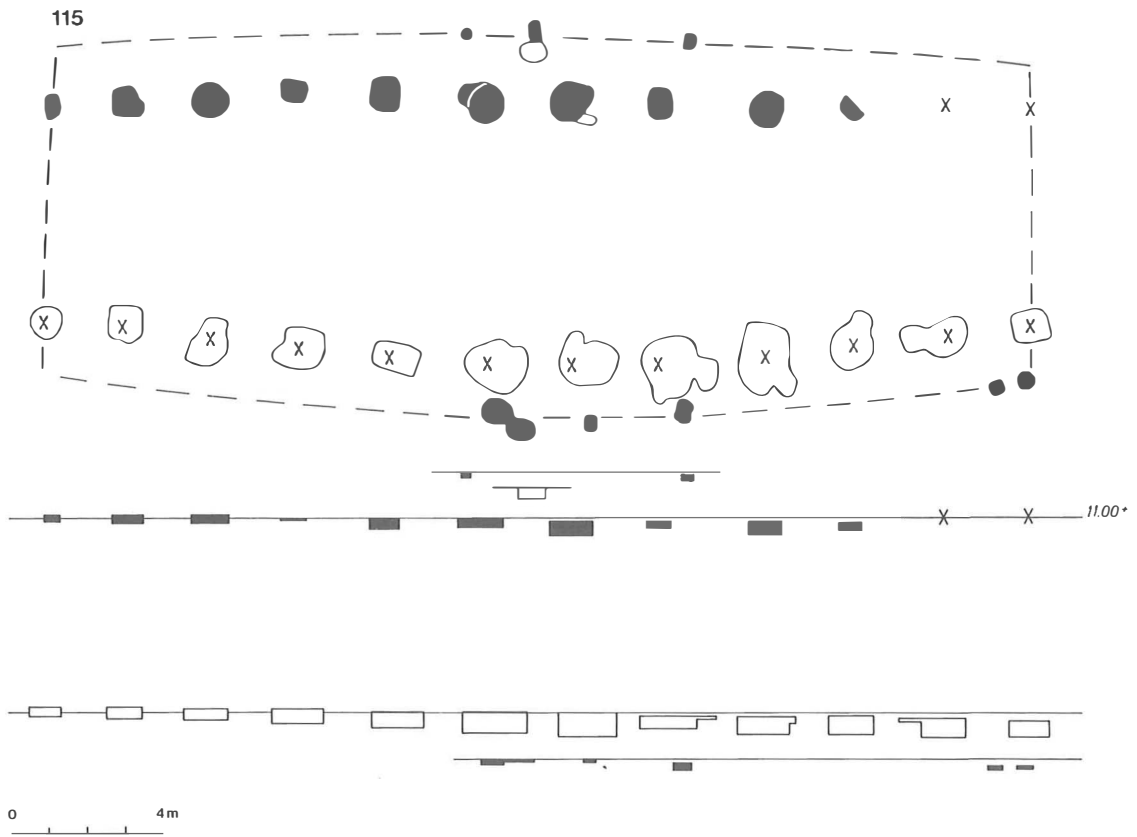

Fig. 8. Boerderijplattegrond nr. 115 van het type Gasselte B.

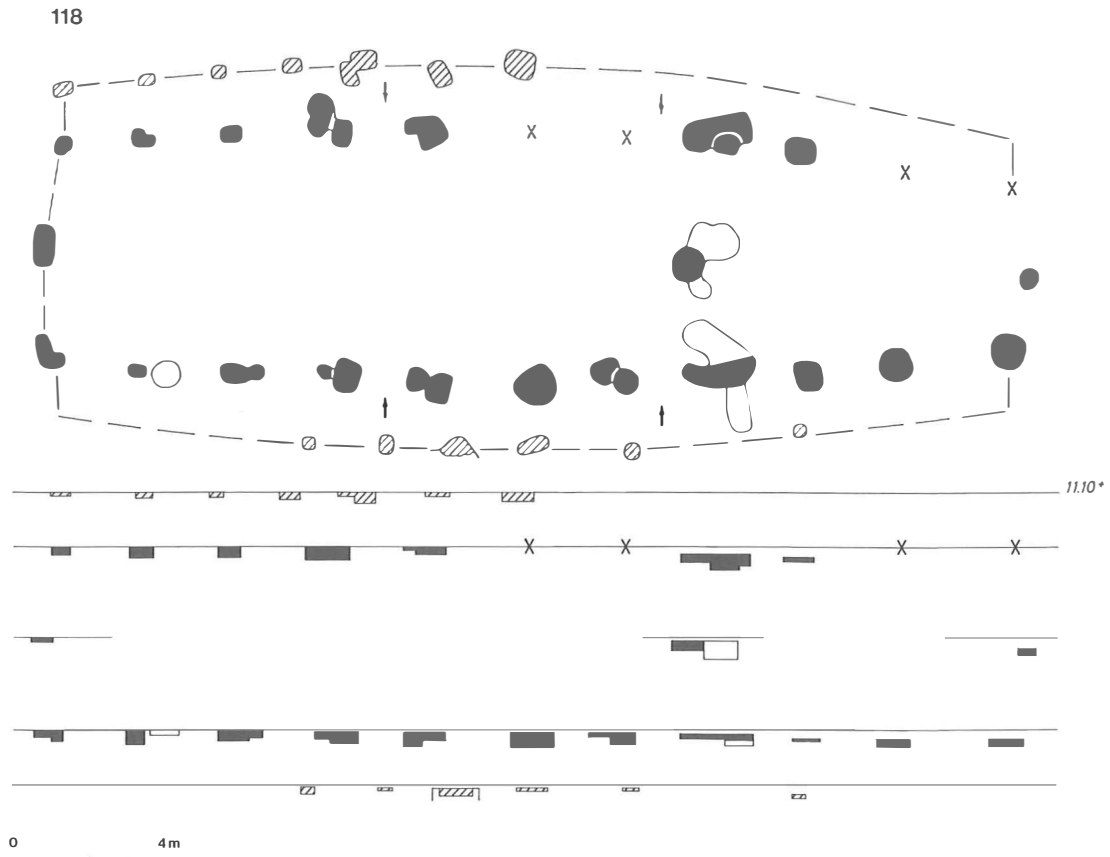

Fig. 9. Boerderijplattegrond nr. 118 van het type Gasselte A/B.

juist naast een paar tegenover elkaar liggende ingangspartijen. Het gebouw was tenminste in tweeën gedeeld, maar het is niet uitgesloten dat er nog een tweede paar ingangen in de lange wanden is geweest. Lengte 22,0 m; breedte 5,2-6,0-5,0 m.

Het type Gasselte B, te dateren tussen 900 en 1300 na Chr.: De kenmerken van dit type zijn de grotere breedte ten opzichte van het voorgaande type, de paarsgewijs tegenover elkaar liggende stijlen en de verbreding ter weerszijden met kubbingen, waardoor het gebouw driebeukig wordt.

Nr. 115 (fig. 8): Deze plattegrond heeft grote paalkuilen. De zuidelijke rij is volledig opgenomen in de daaropvolgende paalkuilen van plattegrond 116. Van de kubbingen is slechts een enkel restant van de wandpalen gevonden. Aan de oostzijde wordt de plattegrond afgesneden door een sloot, maar het einde is aan die kant met grote waarschijnlijkheid vast te stellen. Lengte 25,8 m; breedte tussen de staanders 5,5-7,0-ca. 5 m; breedte van de kubbing 1,5 m.

Nr. 118 (fig. 9): De plattegrond is als hoofdstructuur met de staanders grotendeels compleet. Aan de noordzijde is later door het graven van een water-

put een tweetal staanders verdwenen. Aan de oostzijde ontbreken twee staanders, één op de grens van werkput 5 en 6 en één op de plaats waar later een grote kuil is gegraven. Overigens kan worden opgemerkt dat het merendeel van de paalkuilen klein is voor dit type. Een mogelijke verklaring kan zijn dat de boerderij is ontstaan uit een late versie van het type Gasselte A, die later met kubbingen is verbreed. Deze veronderstelling wordt door twee waarnemingen gesteund. In de eerste plaats zijn er langere paalkuilen in de staanderrijen te zien, die gewoonlijk voorkomen naast de ingang bij Gasselte A-boerderijen en bovendien is er een aantal dubbele paalkuilen in de staanderrijen, die wijzen op reparaties of vervangingen, die mogelijk tijdens de verbouwing tot een Gasselte B-boerderij zijn uitgevoerd. De wand van de kubbing is slechts op enkele plaatsen bewaard gebleven. Dit wordt in het algemeen veroorzaakt door de geringere omvang en diepte van de paalgoten. Lengte 25,5 m; breedte tussen de staanders 5,7-6,5-4,5' m; breedte van de zijbeuken 1,5 m.

Het type Gasselte B', te dateren tussen 1100 en 1400 na Chr.: Een vergrote versie van het type Gasselte B met grotere paalgoten en bredere kubbingen.

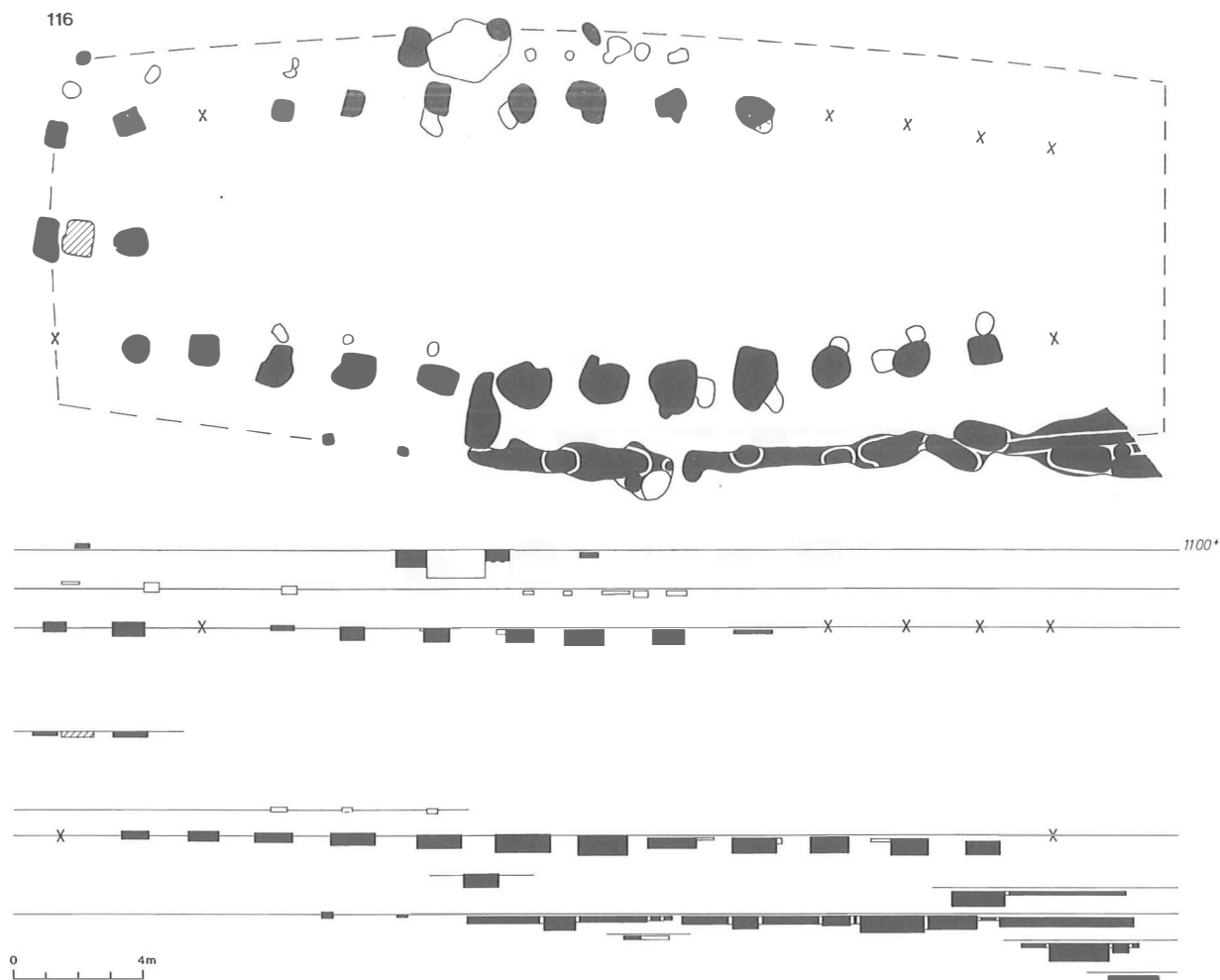

Fig. 10. Boerderijplattegrond nr. 116 van het type Gasselte B'.

Nr. 116 (fig. 10): De paalkuilen voor de staanders van deze plattegrond vallen aan de zuidzijde bijna volledig samen met die van nr. 115. Dit suggereert dat er bij de bouw gebruik is gemaakt van dezelfde paalkuilen en misschien ook van ouder bouwhout, zoals staanders. Aan de noordzijde ligt de rij staanders buiten die van nr. 115 op 1,3 m aan het westelijke einde tot 2,0 m in het midden. Aan de oostzijde is de plattegrond evenals bij nr. 115 afgesneden door de sloot. Door vergelijking met de eerder opgegraven plattegronden op de erven Hovinge en Derkinge is ook in dit geval met grote waarschijnlijkheid het einde van de plattegrond aan de oostzijde te bepalen. Het ontbreken van twee staanders aan de westzijde is mogelijk te wijten aan de slechte waarnemingsmogelijkheden op de grens tussen de werkputten 1 en 3 en de weersomstandigheden. Aan de zuidzijde is de wand van de kubbing deels in de vorm van een wandgreppel aanwezig, waarvan aan de noordzijde slechts enkele paalkuilen zijn gevonden. Ook in dit

geval zal er over de volle lengte van het gebouw een kubbing zijn geweest. De extra zware wandgreppel aan de zuidzijde doet vermoeden dat het vee in de kubbingen in het oosten van de boerderij was gestald. Een reeks kleinere paalkuilen aan de noordzijde geeft aan dat daar eerst een smallere kubbing van ca. 1,5 m breed is geweest, die later door een bredere is vervangen. Lengte ca. 33 m; breedte tussen de staanders 6,0-8,5-ca. 5,5 m; breedte van de kubbing 2,0-2,5 m.

3.2. Bijgebouwen

Schuren (fig. 11, 12, 13): De schuren liggen in twee groepen op het erf, namelijk vier in het noorden (nrs. 111-114) en drie meer naar het zuiden (nrs. 117, 119, en 120). De bouw van verschillende opeenvolgende schuren is een aantal keren min of meer op dezelfde plaats uitgevoerd, waardoor de plattegronden elkaar

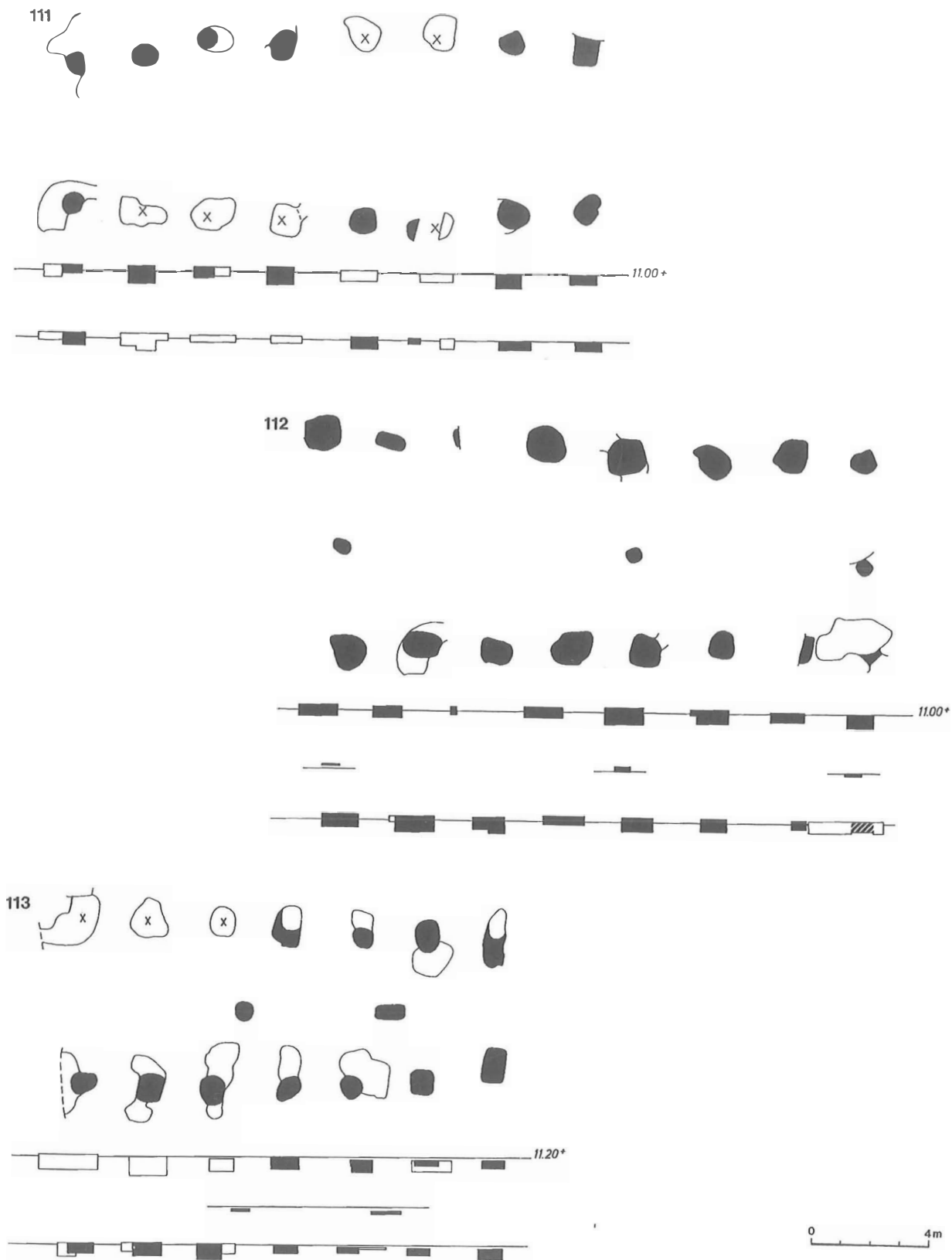

Fig. 11. Plattegronden van de schuren nrs. 111, 112, 113.

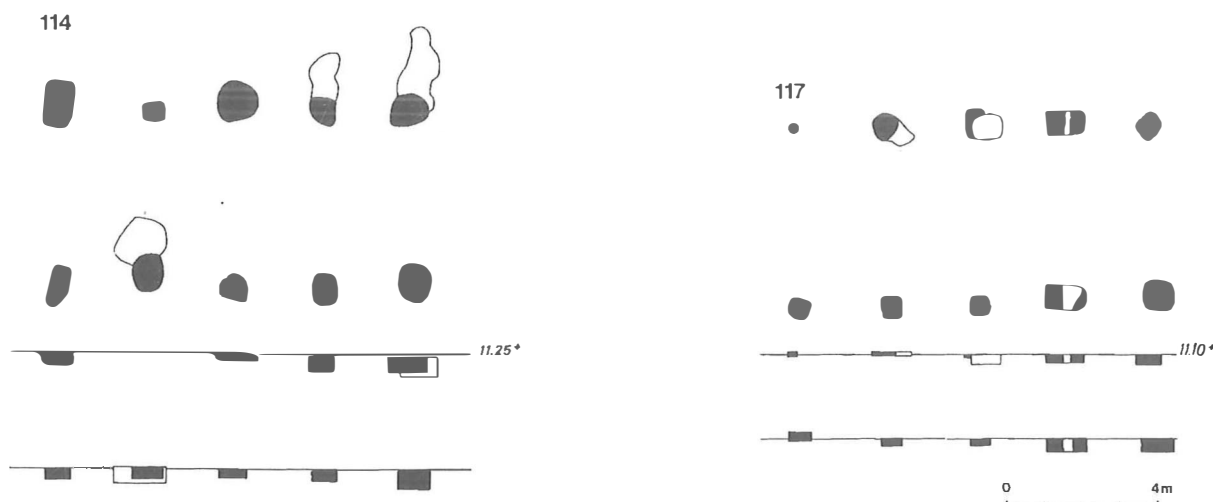

Fig. 12. Plattegronden van de schuren nrs. 114, 117.

oversnijden. Zes van de zeven schuren zijn oost-west georiënteerd, de meest zuidelijke (nr. 120) ligt noord-zuid gericht.

Nr. 111: Schuur met gebogen wanden, waarvan de paalkuilen gedeeltelijk zijn opgenomen in paalkuilen van latere schuren. Lengte 17,5 m; breedte 4,6-6,3-5,4 m.

Nr. 112: Brede schuur met grote paalkuilen in rechte rijen en middenpalen in de korte wanden en het interieur. Lengte 18,0 m; breedte 6,6 m.

Nr. 113: Schuur met gebogen wanden, waarvan de paalkuilen aan de zuidzijde deels samenvallen met die van andere schuren. Lengte 14,0 m; breedte 4,0-5,6-ca. 5,5 m.

Nr. 114: Schuur met rechte wanden. Lengte 9,3 m; breedte 4,4 m.

Nr. 117: Schuur met rechte wanden. Lengte 9,3 m; breedte 4,5 m.

Nr. 119: Schuur met rechte wanden. Lengte 13,6 m; breedte 4,6 m.

Nr. 120: Schuur met gebogen wanden. Een merkwaardig verschijnsel bij deze plattegrond is het aantal dubbele paalkuilen, waaruit echter geen volledige tweede plattegrond geconstrueerd kan worden. Door de afwijkende oriëntatie kan het gebouw windgevoelig zijn geweest, waardoor versteviging of omvangrijke reparatie noodzakelijk werd. Een andere mogelijkheid is dat de palen zijn uitgegraven om opnieuw te worden gebruikt en dat daarbij naast de palen een kuil moest worden gegraven. Lengte 15,3 m; breedte 4,8-5,6-4,8 m.

Spiekers, mijten en roedenbergen (fig. 14): Onder deze categorie zijn negen paalzettings van kleine bouwsels ondergebracht, die voor oogstopslag hebben gediend. Opvallend is het ontbreken van meerdere ronde mijten of roedenbergen met vijf of zes palen zoals die gewoonlijk in de Middeleeuwen op

een erf hebben gestaan. Mogelijk zijn die niet gevonden, omdat ze in de uiterste noordoostelijke hoek van het erf hebben gelegen en dat is niet onderzocht:

- mijten of roedenbergen met drie palen: nrs. 376, 377, 379, 380, met een diameter variërend van 2 tot 3 m;
- spiekers met vier palen: nrs. 372-375, variërend in afmetingen van 1,7'1,7 m tot 3,1-3,5 m;
- nr. 378 is een mijt of roedenberg met zeven palen en een diameter van 8,5 m.

3.3. Waterputten (fig. 15)

Er zijn bij de opgraving twee waterputten gevonden. Voor de totale periode van bewoning is dat weinig in vergelijking met de erven Hovinge en Derkinge die beide achtereenvolgens ongeveer vijf waterputten in de loop van dezelfde periode hebben gebruikt. Er zijn voor dit verschil twee mogelijke verklaringen te geven. In de eerste plaats kon het oppervlaktewater in de nabijgelegen Maarzen worden gebruikt en er zijn aanwijzingen dat er een derde put is geweest. Bij het graven van een nieuwe sloot iets ten oosten het erf is een concentratie van keien geraakt. Vermoedelijk gaat het om een putmantel zoals die ook bij Hovinge is aangetroffen (Kooi, 1995: pp. 242-243). Enige daarbij aangetroffen kogelpot-scherven zijn in de late Middeleeuwen te dateren. Deze put ligt evenwel op het land dat op het voorterrein van de burcht lag en later bij Hovinge hoorde.

Put nr. 49: De bodem van deze waterput lag op 8,60 m + NAP. Van de putmantel werden geen samenhangende constructies aangetroffen. Wel lagen er onderin de kuil verspreide stukken hout en een fragment van een houten wiel. Tijdens de opmeting van het profiel is het onderste deel ingestort alvorens dit kon worden getekend.

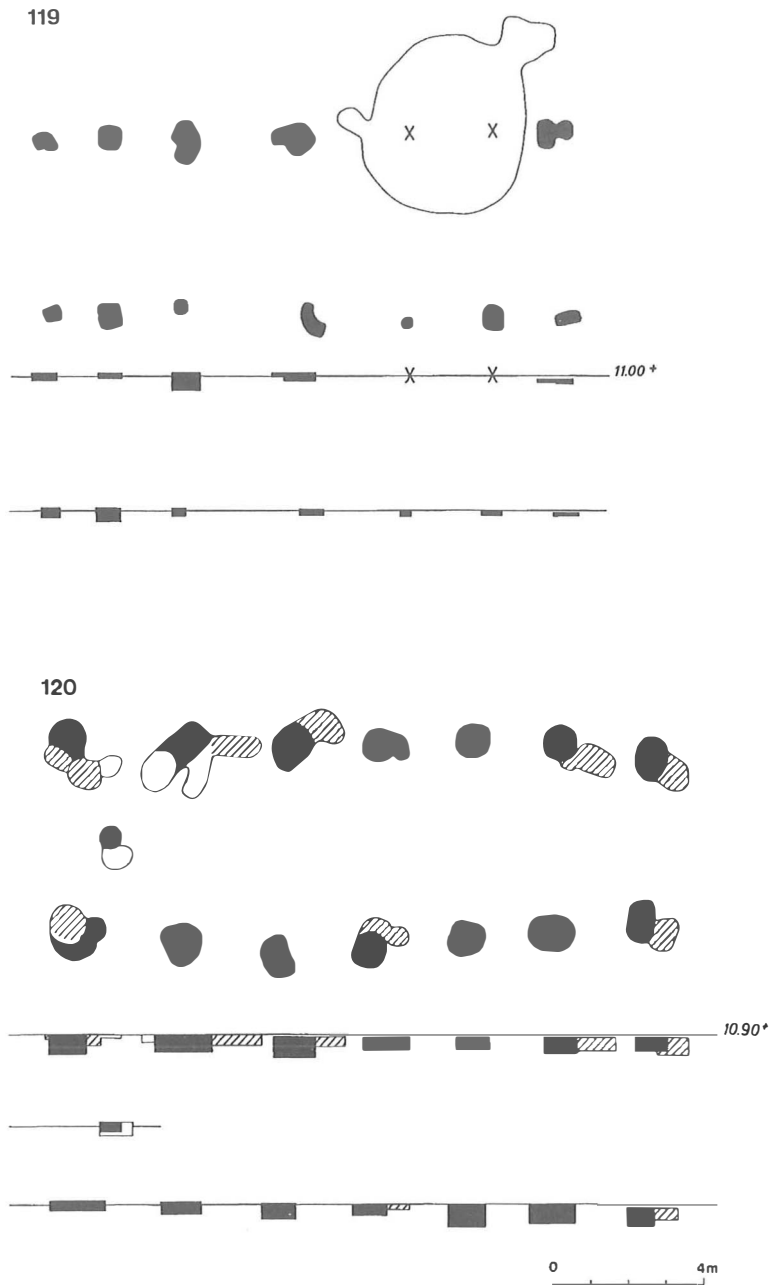

Fig. 13. Plattegronden van de schuren nrs. 119, 120.

Put nr. 50: Deze put was gemaakt van een forse eik met een diameter van 1,40 m, die in twee delen was gespleten en uitgehold. De onderkant van de put lag op ca. 5,40 m + NAP. Tijdens de opmeting van het profiel kon door instorting ook bij deze put een deel niet worden getekend.

3.4. Kuilen (fig. 16)

Tijdens de opgraving zijn zoals gebruikelijk een aan-

tal kuilen gevonden, die echter over het algemeen geen dateerbaar materiaal hebben opgeleverd. Waar dat wel het geval is, blijkt dat het om relatief jonge kuilen gaat, dat wil zeggen kuilen die na de bewoning op het erf zijn gegraven. In het algemeen gaat het om afvalkuilen, waarin soms ook kadavers of slachtafval is begraven.

3.5. Greppels en sloten (fig. 17)

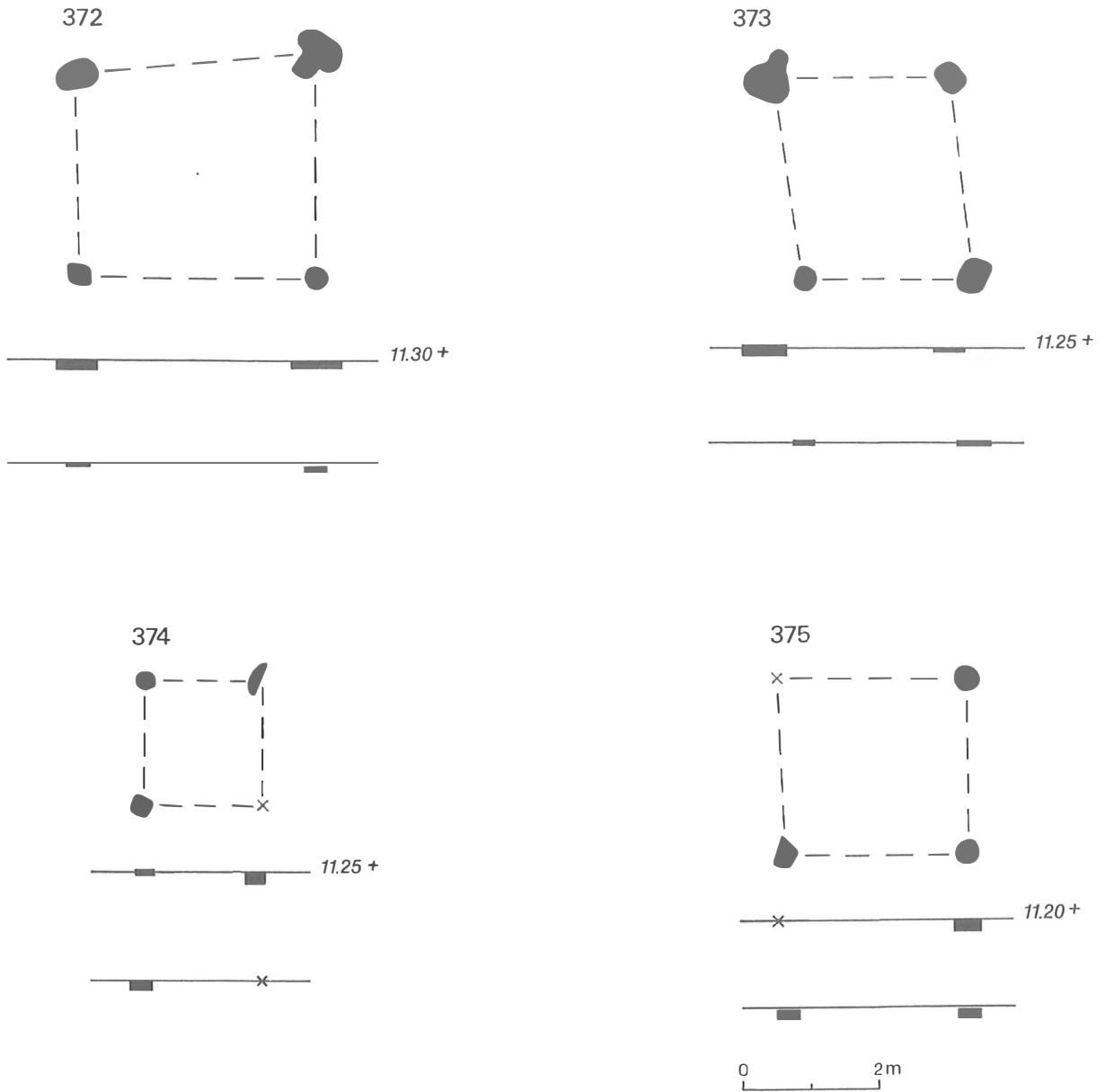
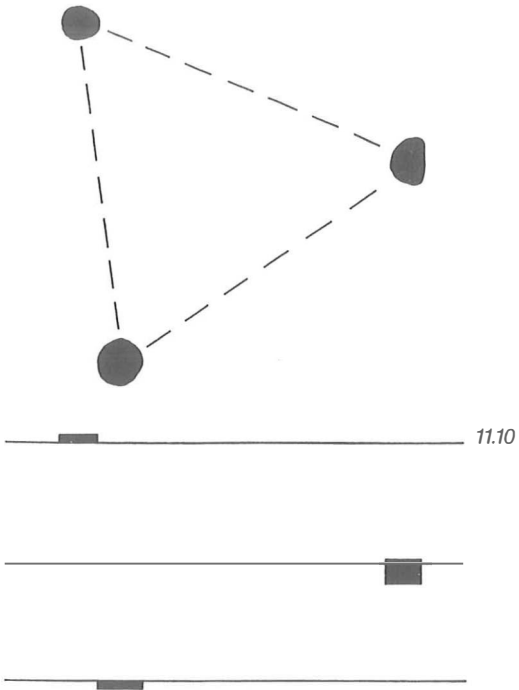

Fig. 14. Plattegronden van spiekers, mijten en roedenbergen.

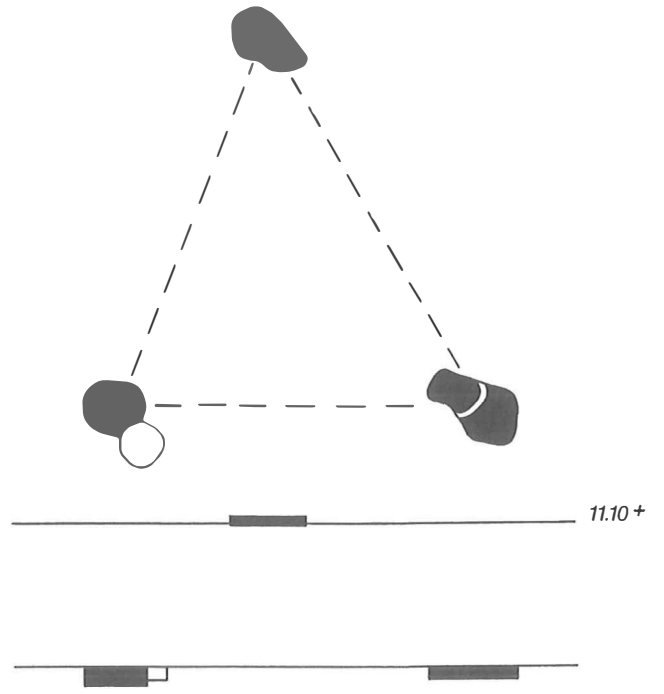
Binnen de grenzen van het opgravingsvlak liggen een aantal greppels en sloten, waarvan de breedste aan de zuid- en oostzijde in verband zijn te brengen met de voormalige percelering en de recente verkaveling. Voor het overige zijn ze te relateren aan de begrenzing van het erf in verschillende perioden. Aan de noordzijde bevindt zich een gedempte strook van de bestaande sloot langs de Marsdijk. De insteek daarvan heeft oudtijds blijkbaar meer naar het zuiden gelegen in het opgravingsvlak (vak AJ/10). Verplaatsing van de slootwal heeft ook plaatsgevonden bij de sloot aan de oostzijde, die tot voor kort nog in gebruik was (vak AL/12-13). Aan de zuidzijde is een

elf meter brede ingraving aangetroffen (vakken AJ-AL/13-14), die zich uitstrekt vanaf de recente sloot aan de oostzijde in werkput 4, langs de zuidgrens van werkput 1 en verder naar het westen. Uit de profielen is af te leiden, dat de ingraving in verschillende stadia is ontstaan (fig. 17: nr. I). Het vondstmateriaal uit de vulling dateert uit een lange periode, namelijk van de 10e tot en met de 19e eeuw. Een hoeveelheid baksteenpuin, brokstukken van plavuizen en ijzeren voorwerpen komt uit het meest zuidelijke gedeelte, dat blijkbaar als laatste is gedempt. Het is niet duidelijk waarom de ingraving over zo'n breed tracé tamelijk ondiep en vlak verloopt. Wel kan wor-

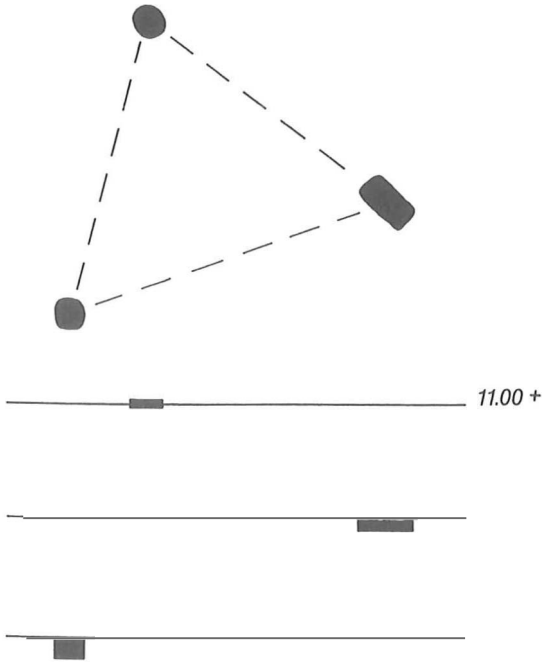
376

377

379

380

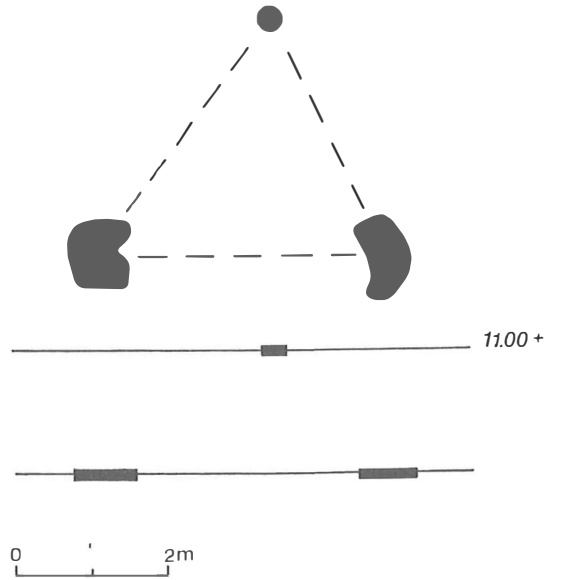

Fig. 14. Vervolg.

378

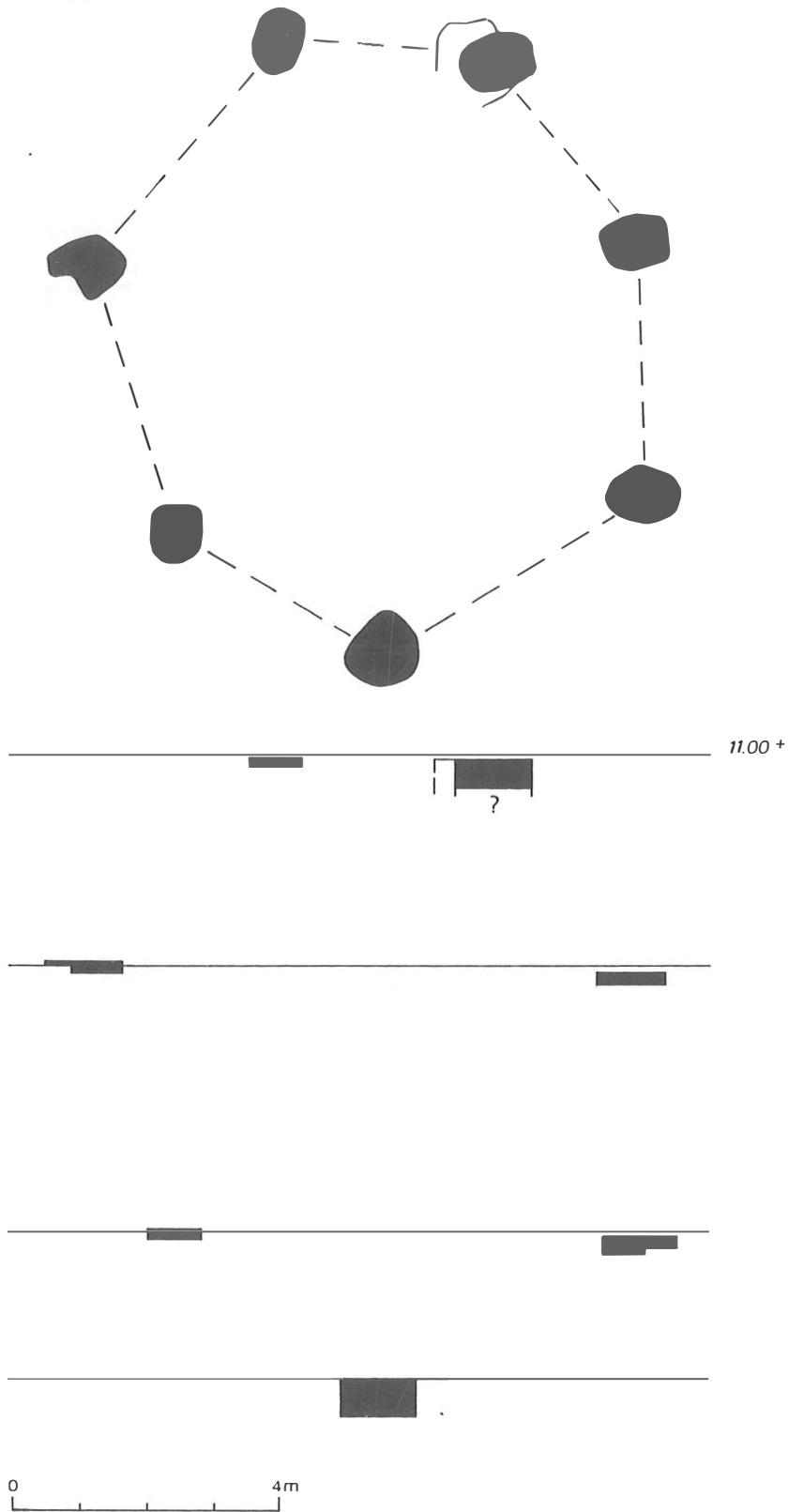

Fig. 14. Vervolg.

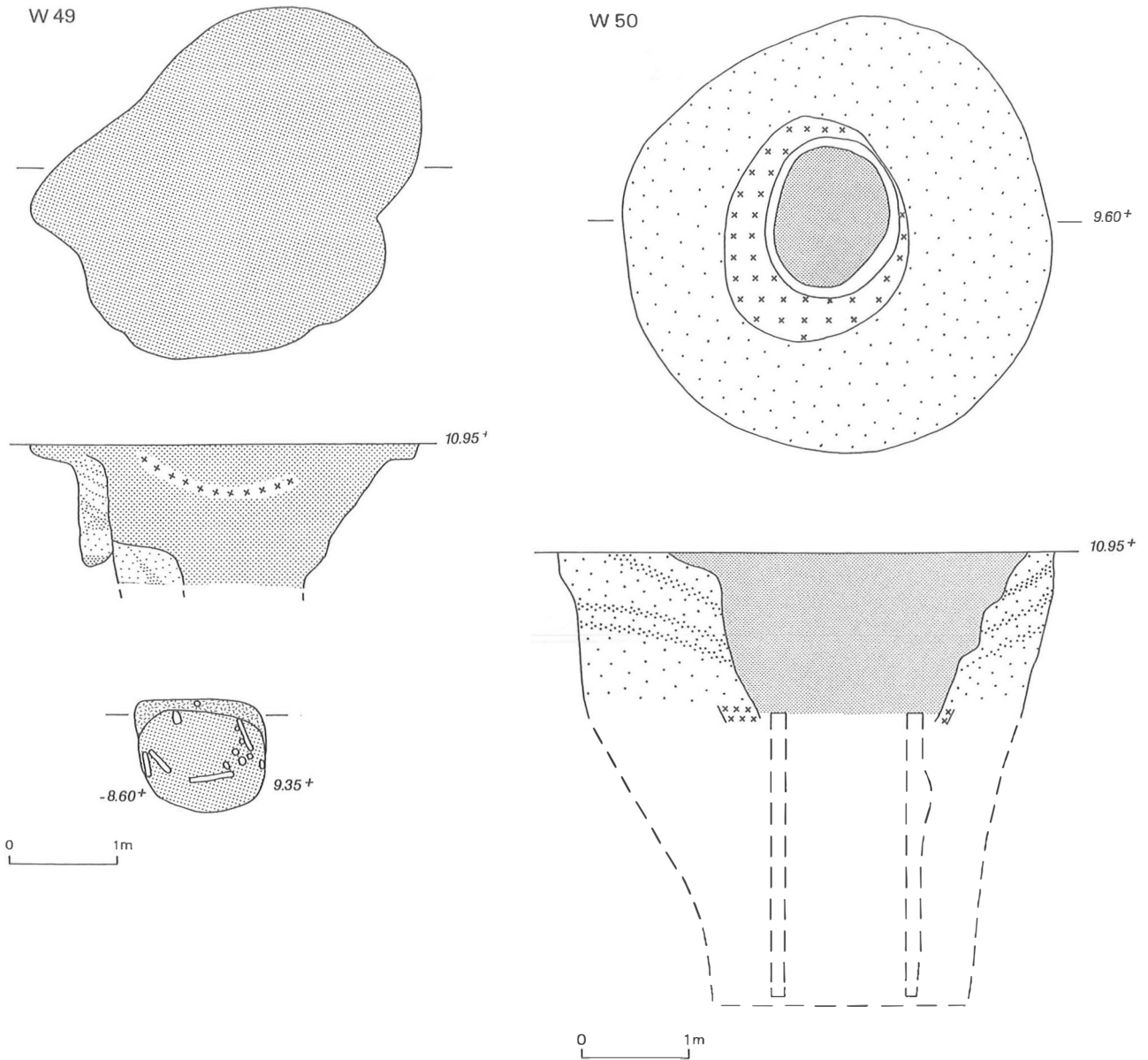

Fig. 15. Waterputten.

den vastgesteld dat ongeveer op deze plaats een perceelgrens heeft gelegen, die op de kadastrale minuutkaart staat aangegeven. Meer naar het westen was in het cunet van een aan te leggen rotonde het vervolg van de brede ingraving reeds vóór het onderzoek door de aannemer uitgegraven.

Een aantal greppels van verschillende breedte maakt het mogelijk de grens van het middeleeuwse erf Huisinge aan te geven. Bij de eerder opgegraven erven Hovinge en Derkinge en te Gasselte is gebleken dat de smalle greppels ouder zijn dan de bredere (Waterbolk & Harsema, 1979). De oudste is in dit geval een greppel die het erf in het westen, zuiden

en oosten grotendeels omsluit. Aan de zuidoostzijde is de greppel later opgenomen in de brede ingraving. In het profiel is het verloop nog duidelijk als extra verdieping waar te nemen (fig. 17: nr. I).

Een smalle U-vormige greppel aan de uiterste westzijde van werkput 2 is vanwege de vorm en de geringe breedte in dezelfde tijd te dateren (vakken AI/10-11). Het ligt voor de hand dat hier een akker (goorn) naast het erf heeft gelegen. In een volgend stadium is het erf behoorlijk vergroot. Aan de westzijde is tien meter buiten de vorige een iets bredere greppel of sloot gegraven die in het noorden met een haakse bocht naar het oosten afbuigt (fig. 17: nrs. II

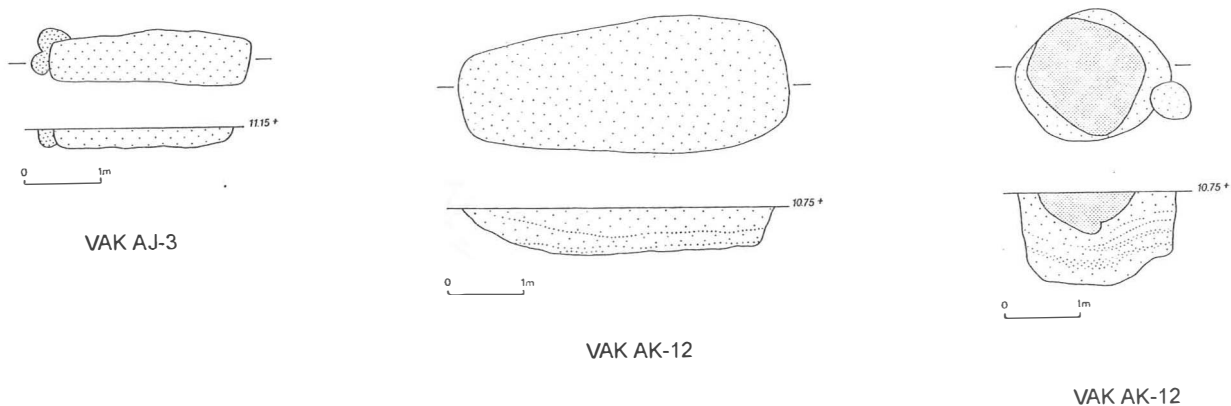

Fig. 16. Kuilen. 1: vak AJ/3; 2, 3: vak AK/12.

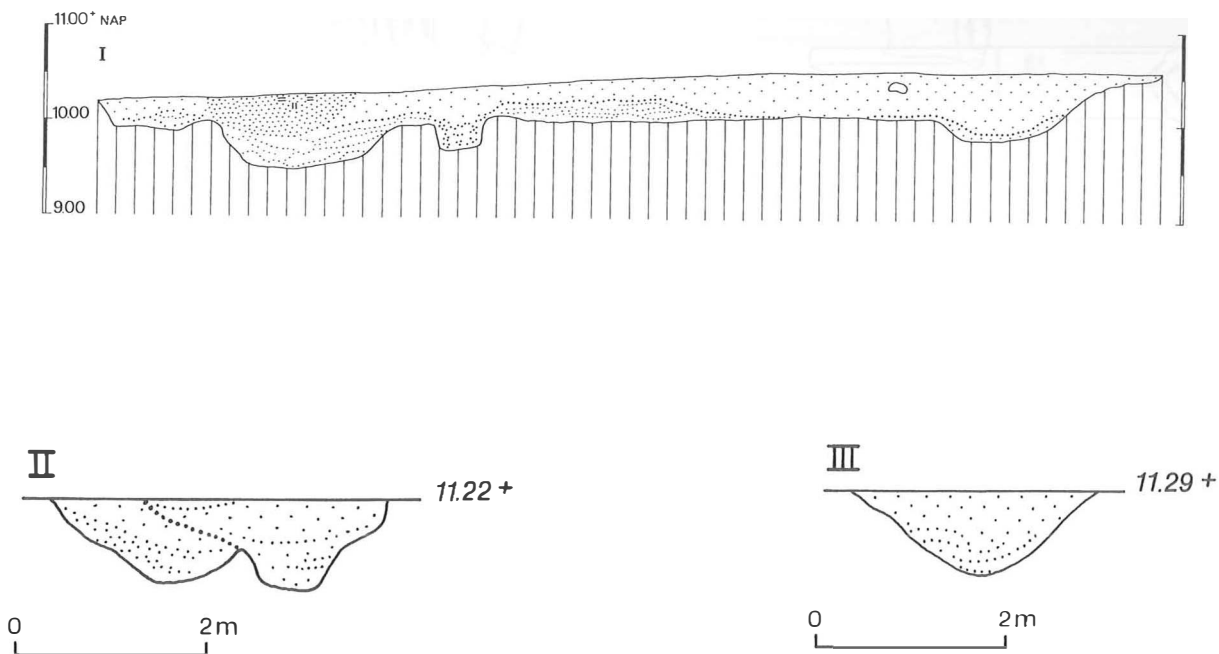

Fig. 17. Profielen door greppels (zie voor de juiste locatie fig. 5).

en III). Een onderbreking (vak AI/12) wijst op een dam als verbinding naar het westen. In het wegcunet ten zuiden van de werkputten 1 en 2 was de greppel reeds voor het onderzoek uitgegraven, maar de loop van de sloot was daarbij vrij nauwkeurig aangehouden, zodat de zuidwestelijke hoek bepaald kon worden. In de profielen zijn overigens verschillende faseringen van verbreding en hergraven te zien (fig. 17: nr. II). Aan de zuidzijde is ook deze greppel later opgenomen in de bovengenoemde elf meter brede ingraving en is in het profiel herkenbaar aan een extra diepe ingraving (fig. 17: nr. I). De voortzetting van de greppel aan de oostzijde is nog juist in de hoek tussen twee jongere sloten over een lengte van slechts

enkele meters bewaard gebleven (vak AL/13).

4. VONDSTEN

Het vondstmateriaal bestaat overwegend uit handgevoemd, inheems, middeleeuws aardewerk met een geringe component import. Aardewerk uit latere perioden komt in geringe mate voor, met name in de brede sloot aan de zuidoostzijde en in kuilen in werkput 2. Dit materiaal zal afkomstig zijn van de boerderij die als opvolger van het middeleeuwse Huisinge meer naar de Groningerstraat heeft gelegen.

4.1. Kogelpotaardewerk (fig. 18, 19)

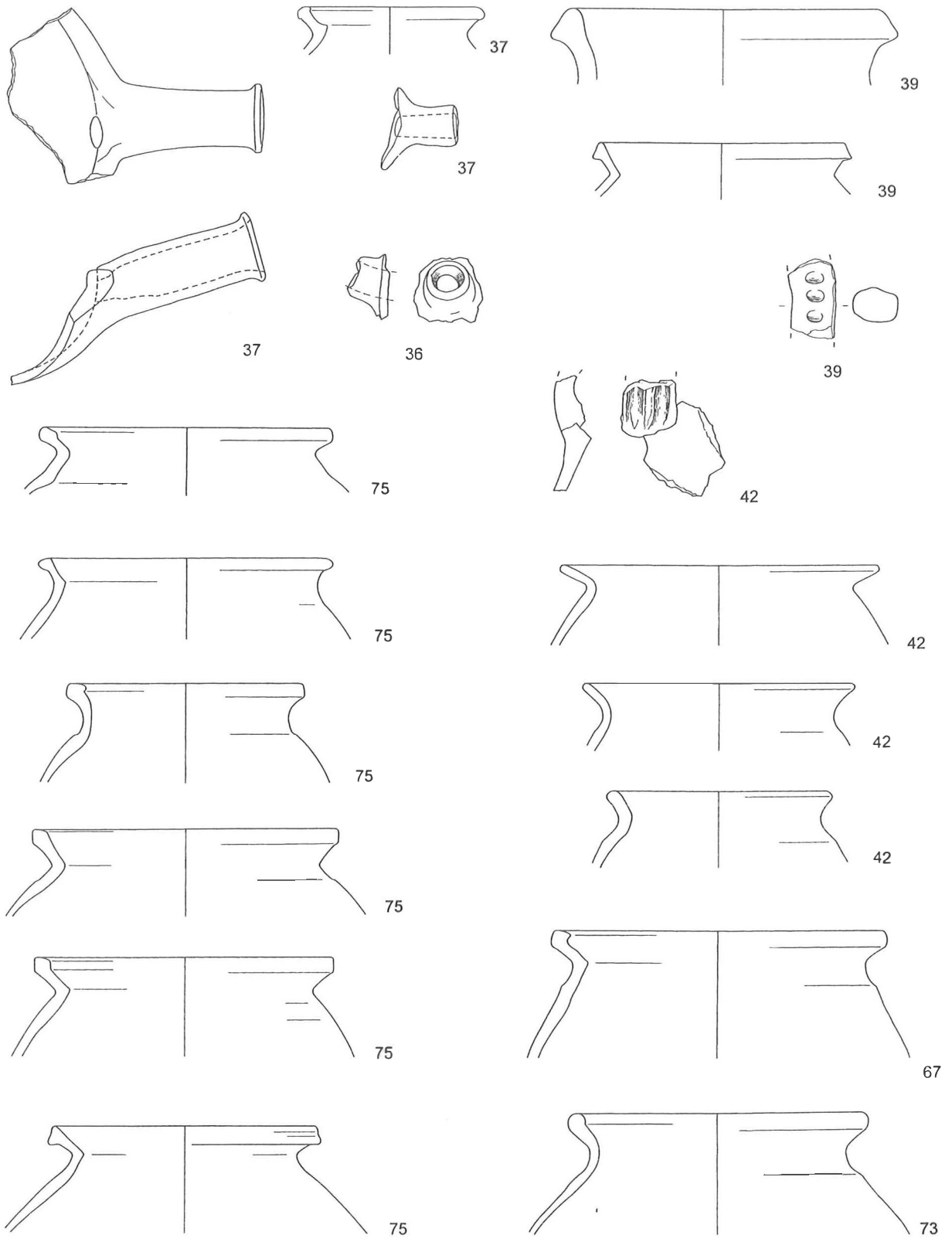

Fig. 18. Kogelpotaardewerk; schaal 1:4 (de nummers van de vindplaatsen staan aangegeven op fig. 5).

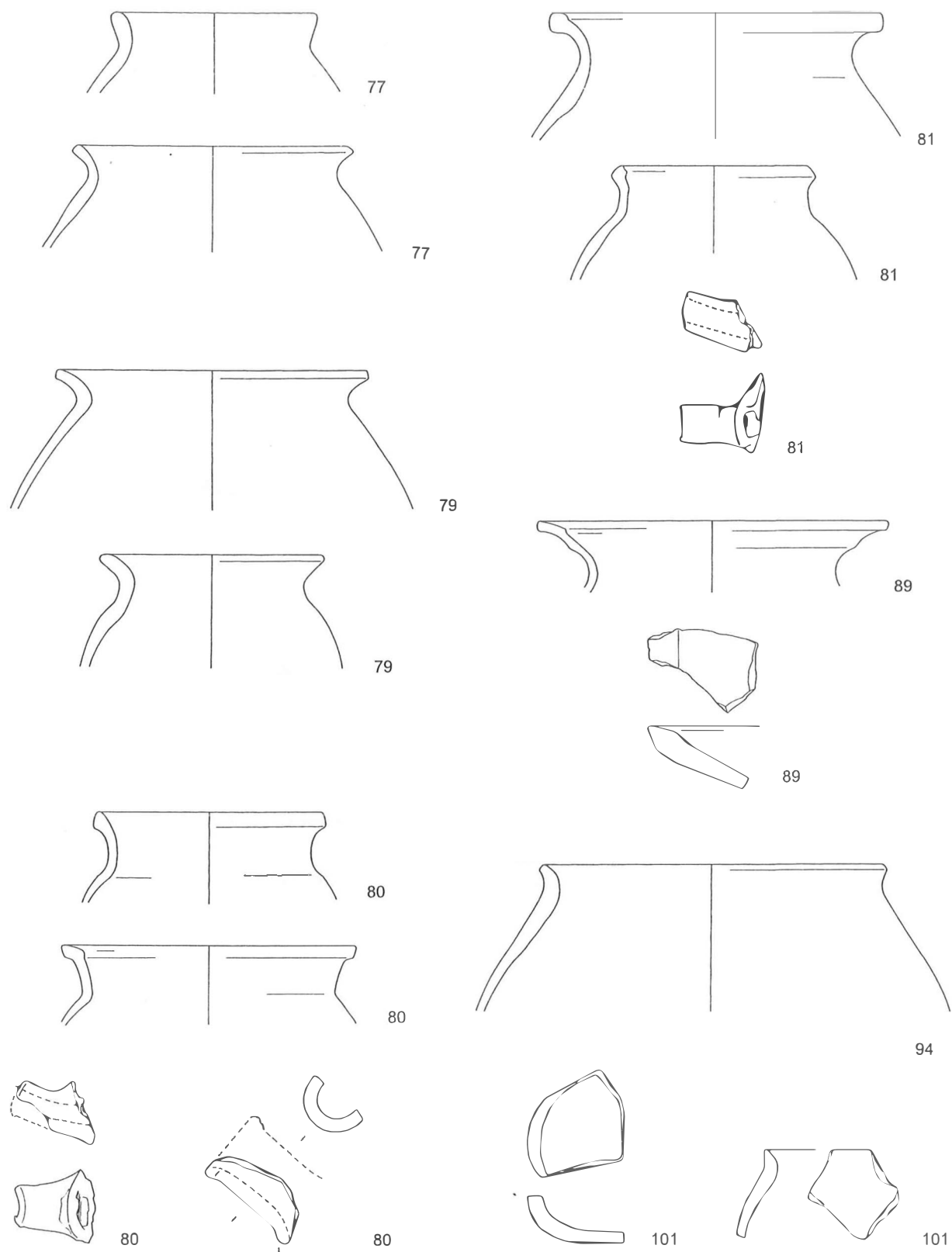

Fig. 19. Kogelpotaardewerk; schaal 1:4 (zie voor de vindplaatsen fig. 5).

Het aardewerk in deze categorie is ingedeeld volgens de reeds eerder toegepaste typologie van Roorda (1987) (Kooi, 1995: p. 269). Binnen het vondstmateriaal komen alle typen voor, van groep A (Dorestad type H-III) daterend uit de 7e-9e eeuw tot en met de typen H en R doorlopend tot in de 14e eeuw. De gedachte dat dit materiaal gebruikt zou kunnen worden voor een datering van de gebouwen of een analyse van de ontwikkeling van de bewoning op het erf is een illusie. Door de eeuwenlange bewoning binnen de min of meer vaste begrenzing van het erf kunnen scherven op allerlei manieren in grondsporen terecht zijn gekomen. Ouder materiaal kan in jongere grondsporen zijn geraakt en jonger materiaal kan bij nazakking van oudere sporen als opvulling daarin zijn gestort. Vondstmateriaal dat tot en met de 11e eeuw wordt gedateerd, ligt over een grote oppervlakte verspreid (fig. 6).

Uit de vroegste periode dateert aardewerk van de groepen A en D, te dateren in de 7e-9e eeuw. Van deze twee groepen zijn met zekerheid scherven aangetroffen in de volgende vondstnummers: 8, 38, 42, 45, 68, 70, 79, 82, 89, 94, 100, 101, 109.

Een beperkt aantal kogelpotten is voorzien van oren, standring en tuit. Dit kan worden beschouwd als een imitatie van geïmporteerd draaischijfaardewerk, met name Pingsdorf-aardewerk. Oren komen voor in de vondstnummers 39 en 42 en tuiten in de nrs. 36, 37, 80 en 81.

4.2. Geïmporteerd middeleeuws aardewerk (fig. 20)

Pingsdorf-aardewerk (ca. 900-1200 na Chr.). Dit type importaardewerk komt voor in de vondstnummers 39, 98, 99 en 105, waarvan de jongste het nr. 39 is, van hard klinkende kwaliteit met paarse decoratie.

Tot het proto- of vroeg steengoed (ca. 1225-1300 na Chr.) behoren enkele scherven uit de nrs. 14 en 80.

Scherven van steengoed, daterend uit de 15e eeuw, komen voor in de nrs. 1, 71 en 80.

4.3. Glas (fig. 21)

In een afvalkuil is een minuscuul stukje transparant, groen glas gevonden (nr. 18). Het zou de punt van een Karolingische trechterbeker kunnen zijn.²

4.4. Steen

Van de maalstenen die in gebruik zijn geweest, zijn slechts kleine fragmenten van tefriet teruggevonden (vondstnummers 39, 42, 47, 66, 75, 77 en 79). Voor zover dat is na te gaan zijn het vrij dunne en relatief grote maalstenen geweest, kenmerken die karakteristiek zijn voor de middeleeuwse handmolens. De ver-

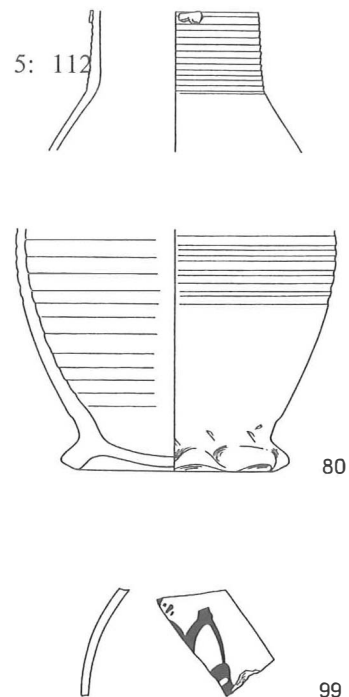

Fig. 20. Importaardewerk; schaal 1:4 (zie voor de vindplaatsen fig. 5). Nr. 80 steengoed; nr. 99 Pingsdorf.

Fig. 21. De punt van een glazen beker; schaal 1:1.

spreiding van de fragmenten is beperkt tot de locatie waar de boerderijen van het type Gasselte B,B' hebben gestaan en in de zuidelijke grensslotten van het erf (fig. 6).

Twee fragmenten van niet nader te dateren strekels of slijpstenen komen voor in de vondstnummers 3 en 39.

4.5. Overige vondsten

Verspreid over het opgravingsterrein is post-middeleeuws materiaal geborgen, zoals scherven van roodbakend, geglazuurd draaischijfaardewerk, het zogenaamde volksaardewerk (nrs. 13, 33, 53, 56, 57, 80, 92, 103 en 107), een scherf van een majolica bord met blauwe decoratie, waarschijnlijk daterend uit de 17e eeuw (nr. 102) en een drietal pijpenkoppen (nrs. 67 en 102), daterend uit de 18e eeuw.

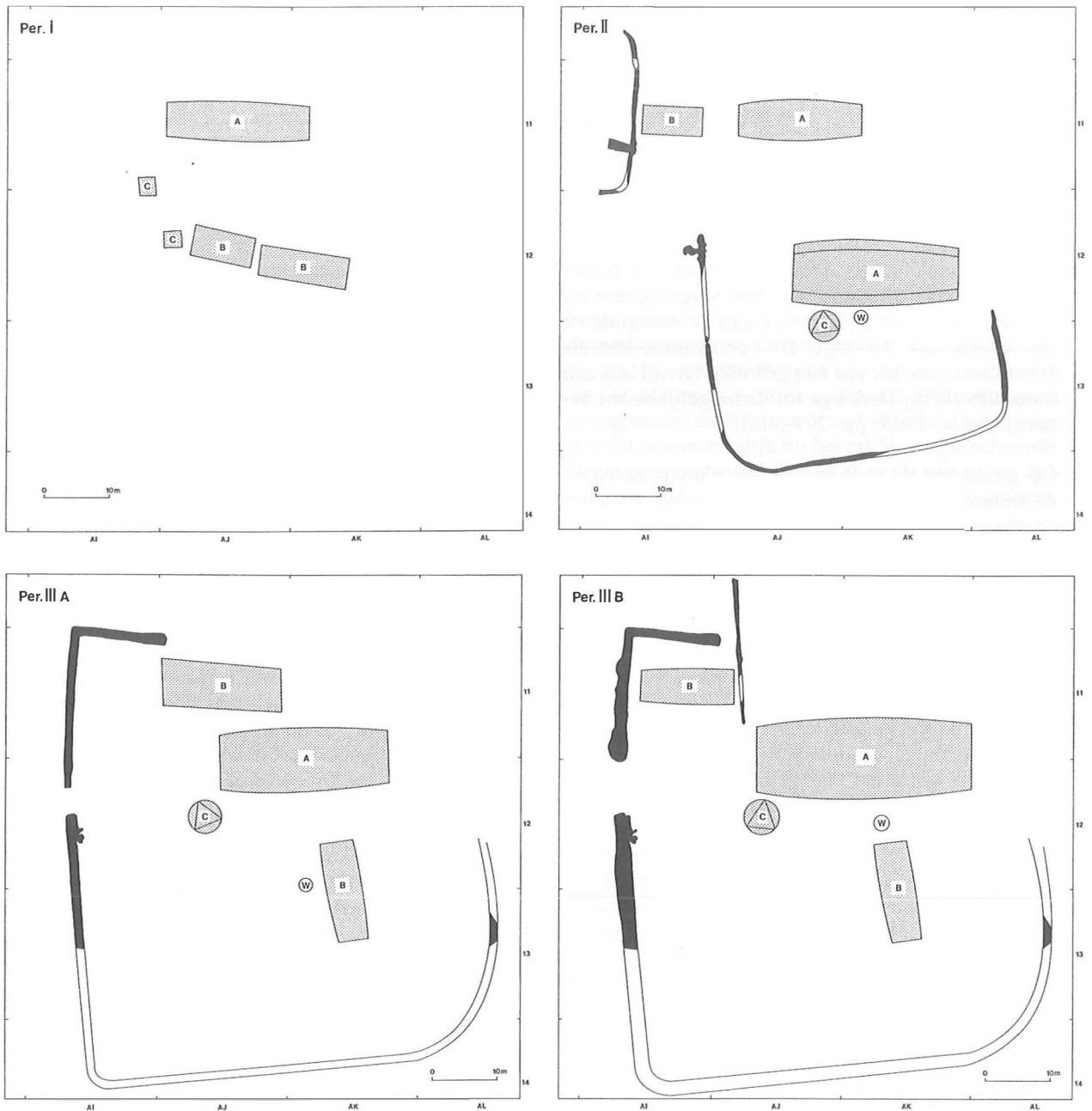

Fig. 22. Schematische weergave van de ontwikkeling van het erf in vier perioden.

5. DE ONTWIKKELING VAN DE BEWONING

De begrenzing van het middeleeuwse erf Huisinge is door de resultaten van de opgraving nauwkeurig bepaald. De oppervlakte is kleiner dan vooraf aan de hand van archiefgegevens kon worden bepaald (Bardet et al., 1983), zodat ook de verhouding met de andere erven duidelijker is geworden. Het probleem bij de periodisering van de bebouwing op het

erf is het feit dat de ontwikkeling dynamisch is verlopen en dat het bestand aan gebouwen niet tegelijkertijd werd vernieuwd. De schuren, spiekers en boerderijen werden als dat nodig was, door nieuwe vervangen. In totaal hebben er voor zover is na te gaan vier boerderijen, zeven schuren en tenminste negen spiekers/mijten/roedenbergen gestaan. Voor de beschrijving van de ontwikkeling is per periode steeds de bouw van één boerderij als uitgangspunt

genomen. Daaruit volgt dat er ongeveer twee schuren zijn gebouwd tijdens de gebruiksduur van één boerderij. Voor de oogstopslag is een toedeling per boerderij of periode in het algemeen minder eenvoudig. Een uitzondering daarop zijn de vier roedenbergen met drie paalkuilen. Deze liggen twee aan twee in dezelfde positie ten opzichte van twee opeenvolgende boerderijen, respectievelijk 118 en 115, en zijn dus per periode daaraan te koppelen.

Voor het erf als geheel geldt dat een aanzienlijke oppervlakte aan de zuidzijde gedurende alle perioden niet bebouwd is geweest. Een vergelijkbare indeling kwam voor bij Hovinge aan de westzijde en ten zuiden van Derkinge. De open ruimte kan als schutplaats voor het vee zijn gebruikt, terwijl ook een moestuin als bij Derkinge tot de mogelijkheden behoort (Kooi, 1995: pp. 299-303).

Op grond van de analyses van de plattegronden en de ruimtelijke indeling zijn drie perioden te onderscheiden:

Periode I (fig. 22: a): De oudste boerderij nr. 110 is de meest noordelijke. Het beeld komt overeen met Hovinge en Derkinge waar de oudste fase ook ten noorden van de latere boerderijen ligt. De schuren nrs. 117 en 119 kunnen tot dezelfde periode worden gerekend, maar zijn mogelijk in verschillende fasen achtereenvolgens in gebruik geweest. Wellicht behoren ook enkele van de spiekers nrs. 372-375 bij deze periode. Er is geen bijbehorende greppel als erfbe grenzing aangetroffen. Aan de noordzijde kan een gedeelte van het erf uit deze periode later in het wegtracé van de Marsdijk zijn opgenomen.

Periode II (fig. 22: b): De daarop volgende boerderij, nr. 118, stond vijftien meter meer naar het zuiden. Als bijgebouwen komen in aanmerking de schuren nrs. 111 en 114 in het noorden en de twee mijten of roedenbergen nrs. 379 en 380 direct naast de boerderij. Bovendien is het mogelijk dat een paar van de spiekers nrs. 372-375 ook nog in gebruik zijn geweest. Bij deze periode hoort tevens de waterput W-49. De begrenzing van het erf wordt aan de zuidzijde aangegeven door de U-vormige smalle greppel. Een greppelsysteem aan de westzijde duidt op de aanwezigheid van een akker of moestuin, zoals ook bij Derkinge heeft gelegen (Kooi, 1995: pp. 299, 303).

Periode III-A (fig. 22: c): Deze bestaat in eerste instantie uit boerderij nr. 115, die ten noorden van de voorgaande werd gebouwd. Daarbij horen de schuren nrs. 112 en 120 en twee mijten of roedenbergen, nrs. 376 en 377, die evenals in de voorgaande fase pal naast de boerderij liggen. Waarschijnlijk is in deze fase ook de grote mijt of roedenberg nr. 378 in gebruik geweest en daarna de schuur nr. 120. Waterput W-49 is nog in gebruik. Het erf is uitgebreid en wordt door een bredere greppel omgeven, die aan de westzijde een doorgang heeft en haaks

ombuigt naar het oosten. Daar ligt langs schuur nr. 112 de noordelijke begrenzing.

Periode III-B (fig. 22: d): In deze fase wordt de boerderij nr. 115 op dezelfde plaats vervangen door een grotere versie, nr. 116. Als bijgebouw blijft schuur nr. 120 in gebruik met de nieuwe schuur nr. 113. Tijdens periode III-B is waterput W-50 in gebruik. De begrenzing van het erf blijft gelijk, waarbij de greppel aan de westzijde wordt verbreed, terwijl aan de noordzijde een smalle greppel langs schuur nr. 113 loopt en aansluit bij de hoek van de boerderij.

6. DISCUSSIE

De eerder gepubliceerde hypothese dat Huisinge een voortzetting zou zijn van de vroeg-middeleeuwse bewoning op de grens van het Haverland en de Knollenkamp wordt door de resultaten van het onderzoek bevestigd (Kooi, 1995: p. 304). De jongste boerderijplattegronden aldaar en de oudste op Huisinge behoren beide tot het type Gasselte A. De verplaatsing kan aan de hand van de gebruiksduur van het type boerderij en de daaropvolgende bewoningsfase in de 10e eeuw worden gedateerd. Dit wordt door de datering van de overeenkomstige aardewerktypen op beide locaties bevestigd.

Datering van de boerderijtypen en de bijbehorende vondsten leiden tot de conclusie dat het erf van ca. 1000 tot 1400 in gebruik is geweest. Gedurende die periode zijn vier boerderijen gebouwd. Een gemiddelde van honderd jaar per boerderij lijkt op basis van eerdere gegevens aan de ruime kant voor het oudste type, maar voor de typen Gasselte B en B' is een langere levensduur denkbaar. Het bewijs voor die veronderstelling wordt geleverd door de twee boerderijen die nu op het erf Hovinge staan en waarvan sommige houten staanders en andere bouwdeelen nog uit de 17e en 18e eeuw dateren (Kooi, 1996: pp 476-477).

De post-middeleeuwse vondsten, onder anderen van steengoed en volksaardewerk, suggereren een voortzetting van de bewoning. Op basis van de verspreiding van deze vondsten en de overige waarnemingen kan worden aangenomen, dat Huisinge in het begin van de 15e eeuw naar het westen is verplaatst.

Door de vergroting van het erf en de gebouwen blijkt, dat er in de loop van de tijd een uitbreiding van het bedrijf heeft plaatsgevonden. Dit is met name het geval bij de overgang van fase II naar fase III. Het ligt voor de hand om dit toe te schrijven aan de verwerving van Huisinge door het klooster Maria in Campis te Assen. Eenzelfde sprong in de ontwikkeling is overigens ook bij Hovinge en Derkinge vastgesteld.

Door de resultaten van de opgraving is de opper-

vlakke van het erf Huisinge in de late Middeleeuwen vast te stellen. Daarmee is onder enig voorbehoud een vergelijking met de twee andere erven mogelijk. Het voorbehoud betreft het ontbreken van de noordoostelijke begrenzing van het erf, waarvan evenwel kan worden aangenomen dat die grens langs de daar gelegen schuren heeft gelegen. Het is onwaarschijnlijk dat er veel ontbreekt, omdat het erf Hovinge zich in diezelfde periode tot aan de Marsdijk uitstrekte en er dus aan die zijde weinig ruimte resteert.

In de eerste plaats kunnen we de oppervlakte van de erven vaststellen en met elkaar vergelijken. De grootte van Hovinge als erf in engere zin dient te worden beperkt tot de oppervlakte waarbinnen de verschillende gebouwen zich bevinden. Het aangrenzende begreppelde grondgebied aan de westzijde valt daar buiten (Kooi, 1995: pp. 300-301, fig. 59). Bij Derkinge is langs drie zijden van het erf een greppel aanwezig, met uitzondering van de noordzijde, waar de boerderij met bijgebouwen als uiterste grens is aangenomen (Kooi, 1995: pp. 302-303, fig. 60). De grootte van de erven is dan afgerond: Hovinge – 0,75 ha; Derkinge – 0,53 ha; Huisinge – 0,45 ha. Daarmee wordt de status van Hovinge als bisschoppelijke hof ten opzichte van de andere twee door de grotere oppervlakte benadrukt.

In de tweede plaats kunnen de gebouwen met elkaar worden vergeleken. De plattegronden van de boerderijen laten geen opvallende verschillen zien. De ontwikkeling vanaf Gasselte A-boerderijen van bescheiden afmetingen naar de kapitale gebouwen van het type Gasselte B' verloopt identiek. Ook de bijgebouwen in de vorm van schuren passen in het algemene beeld. Afgemeten in spiekers, mijten en roedenbergen is er minder oogstopslag op Huisinge gevonden dan op Derkinge en zeker in vergelijking met Hovinge. Zoals eerder is vermeld, hebben er mogelijk nog meer op het niet-onderzochte noordoostelijke deel van het erf gelegen. Daarentegen was een grotere opslagcapaciteit misschien ook niet noodzakelijk, omdat Huisinge in het bezit kwam van het klooster te Assen en een aanzienlijk deel van de oogst rechtstreeks daarheen kon worden afgevoerd. Een grote spieker, die op Hovinge waarschijnlijk als tiendschuur dienst deed blijft in de nederzetting een eenmalig verschijnsel. Ook daarmee wordt de bijzondere positie van Hovinge ten opzichte van de beide andere erven bevestigd.

Waarnemingen rond het erf Huisinge geven, in combinatie met de kadastrale minuutkaart, nog een indruk van de oorspronkelijke verkaveling en het grondgebruik. In het ontgraven wegcuinet ten zuiden van het erf werd een aantal greppels waargenomen, die passen in de vroegere percelering en daar deels mee samenvallen. Ze werden reeds tijdens een fysisch-geografische kartering globaal ingemeten en ze zijn tevens op recente luchtfoto's te herkennen (Claassen, 1977: kaart 4). De greppels bleken bij in-

spectie in de zandbodem te zijn gegraven en waren gevuld met veraard veen. Ze bevatten opvallend veel scherven van kogelpotmateriaal. De aanwezigheid van het veen in de greppels kan op twee manieren worden verklaard. De mogelijkheid bestaat dat op dit gedeelte van het terrein op zand werd geakkerd, maar dat er door vernatting veen is gevormd. Een alternatieve mogelijkheid is dat op reeds aanwezig veen gewassen zijn verbouwd en dat het veen door ontwatering en beakkering is verteerd, terwijl restanten van het veen in de greppels zijn achtergebleven.

De scherven van kogelpotmateriaal kunnen in beide gevallen als afval in de greppels zijn gestort of met stalmest zijn aangevoerd. De sterk geprofileerde randen, een standring en een dekseltje kunnen in de 13e-14e eeuw worden gedateerd. Daarmee wordt gesuggereerd dat hier een areaal akkerland heeft gelegen dat oorspronkelijk bij het erf Huisinge behoorde. De greppels verlopen loodrecht op de helling, en zullen voor afwatering naar de Maarzen hebben gediend. Overigens past de richting van dit greppelsysteem bij de oriëntatie van het middeleeuwse erf Huisinge.

De Groningerstraat zal pas van enige betekenis zijn geworden als verbindingsweg via de Peelerpoort tussen het kloosterrein en Huisinge. Toen Assen zich in de 17e eeuw tot bestuurlijk centrum ontwikkelde heeft het de functie van de Rolder- of Hereweg als doorgaande route grotendeels overgenomen. De verkaveling rond het erf Huisinge, zoals die op de minuutkaart voorkomt, gaat dus in het oosten terug op de middeleeuwse situatie, terwijl het westelijke deel later op de Groningerstraat is georiënteerd (fig. 4).

In 1832 lag het erf Huisinge ten westen van het middeleeuwse erf met een verbinding naar de Groningerstraat. Aan de zuidzijde lag direct aangrenzend langs de weg het erf Lantinge. In het erfpachtregister van het kapittel van St. Pieter te Utrecht over de jaren 1616-1617 wordt de naam Derkinge vervangen door Lantinge. Blijkbaar is Lantinge de opvolger van Derkinge en het nieuwe erf kwam op een terrein, dat eerder bij Huisinge als akkerland in gebruik was. Het verlies is waarschijnlijk gecompenseerd doordat een even groot deel van het akkerland van Derkinge, ten noorden van het oude erf, aan het bezit van Huisinge werd toegevoegd (Bardet et. al. 1983, p. 7).

De pachtregisters uit het einde van de 16e/begin 17e eeuw tonen aan dat de buurschap Peelo, evenals de rest van Drenthe, tijdens de tachtigjarige oorlog zwaar heeft geleden. Verwoesting en plundering van have en goed door langstreckende troepen deed vele inwoners van Noord-Drenthe bij herhaling op de vlucht slaan. Veel akkerland bleef daardoor lange tijd onbewerkt en de opbrengsten waren slecht. Een conflict over de grens tussen de erven Huisinge en Lantinge wijst er op dat eigendomssituaties in die tijd door verwaarlozing onduidelijk waren geworden. Beide bedrijven waren verpacht aan de invloedrijke

familie Onsta-Manninga. In die tijd kan ook de wens tot wijziging van de percelering een rol hebben gespeeld, omdat men zich meer op de Groningerstraat wilde richten. Overigens is het niet uitgesloten, dat veranderingen zijn uitgevoerd in verband met de aanleg van het Burchterrein, die van een passende verbinding met de Marsdijk moest worden voorzien (Kooi, 1996: pp. 465-469).

7. SLOTCONCLUSIES

De opgraving heeft grotendeels aan de doelstelling beantwoord. De structuur van het laat-middeleeuwse Peelo is door deze opgraving vrijwel volledig gedocumenteerd. Het erf Huisinge kon in zijn begrenzing en ontwikkeling nader worden bepaald en geanalyseerd. Huisinge past wat betreft de gebouwen en de ontwikkeling binnen de reeds bekende erven. De omvang van het erf in de late Middeleeuwen is minder groot dan aan de hand van archiefgegevens vooraf kon worden bepaald. Dat het de kleinste van de drie is geeft aan dat het wellicht ook als bedrijf, met inbegrip van de bijbehorende landbouwgrond, de kleinste is geweest. Dat blijkt bijvoorbeeld ook uit het geringere aandeel dat Huisinge in de 17e eeuw heeft gehad in de ontginning van het Nijland (Bardet et al., 1983: pp. 10-11).

Met de opgraving van Huisinge is het project Peelo afgesloten. Het grondgebied van de voormalige marke is grotendeels veranderd in woonwijken en bedrijventerreinen. Na tien jaar opgravingen is sinds 1977 een schat aan informatie verzameld en gepubliceerd. De doelstellingen zoals die aan het begin van het project werden geformuleerd zijn grotendeels gerealiseerd en de vraagstellingen beantwoord. Eén facet is niet aan de orde gekomen, namelijk het grafritueel in de Romeinse tijd en de vroege Middeleeuwen. Van een grafveld uit die tijd is geen spoor aangetroffen. Uit de ijzertijd kennen we een groep brandheuvels op het Kleuvenveld. In de late Middeleeuwen zullen de doden van Peelo bij de kerk in Rolde zijn begraven. Daartussen ligt een periode van vele eeuwen waarin gegevens over het dodenbestel

ontbreken. Dat is te meer opmerkelijk, omdat in het algemeen de graven uit die periode in het verleden ook zonder doelgericht onderzoek door toeval aan het licht zijn gekomen vanwege de aanwezigheid van grafgriften. Gezien de betrekkelijk geringe omvang van de nederzetting kan een bijbehorend grafveld uit de ontbrekende periode ook een geringe oppervlakte hebben gehad. Uiteraard bestaat de kans dat het grafveld schuil gaat onder de vroegere bebouwing of reeds in het verleden is vernietigd bij de aanleg van een weg.

8. NOTEN

1. Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de gemeente Assen.
2. Het stukje glas is ter determinatie opgestuurd naar mw. C. Isings te Utrecht, beheerder van de PUG-collectie. Zij acht de mogelijkheid niet uitgesloten, dat het betreffende fragment afkomstig is van een trechterbeker uit de 10e eeuw.

9. LITERATUUR

- BARDET, A.C., 1980. Van Pithelo tot Peelo. Doctoraalscriptie, Groningen.
- BARDET, A.C. et al., 1983. *Peelo, historisch-geografisch onderzoek naar de ouderdom van een Drents dorp* (= Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, afdeling letteren, nieuwe reeks, deel 46 - No. 1). Amsterdam/Oxford/New York.
- CLAASSEN, P.A.M., 1977. *Fysisch geografisch onderzoek 'gebied Marsdijk', gemeente Assen*.
- HUIJTS, C.S.T.J., 1992. *De voor-historische boerderijbouw in Drenthe*. Stichting Historisch Boerderij-Onderzoek. Arnhem
- KOOI, P.B., 1995. Het project Peelo. *Palaeohistoria* 35/36, pp. 169-306.
- KOOI, P.B., 1996. Het project Peelo. *Palaeohistoria* 37/38, pp. 417-479.
- ROORDA, I., 1987. Het kogelpotaardewerk van Gasselte. Doctoraalscriptie, Groningen.
- WATERBOLK, H.T. & O.H. HARSEMA, 1979. Medieval farmsteads in Gasselte (prov. of Drenthe). *Palaeohistoria* 21, pp. 238-258.

Fig. 5. Plattegrond met alle grondsporen, met hoogtecijfers ten opzichte van NAP (cursief) en de in de tekst vermelde vondstnummers (vet).